

futuriblerne

UDGIVET AF SELSKABET FOR FREMTIDSFORSKNING

REDIGERET AF ARNE SØRENSEN

2-3

1. ÅRGANG 1969/1970

INDHOLD

ARNE SØRENSEN:

- 35 Hundredårs-jubilæet i Sønderbølle

HENNING ROHDE:

- 40 Erhvervslivet og kunsten

ROBERT JUNGK:

- 44 Demokratiets fremtidsmuligheder

WARREN L. ZIEGLER:

- 47 Forskningscentret for uddannelsesstrategi ved universitetet i Syracuse

JOHN GALTUNG:

- 51 Pluralism and The Future Human Society

(A. F. efter bidragydernes navne angiver, at de er medlemmer af Akademiet for Fremtidsforskning).

Medlemmer af Selskabet for Fremtidsforskning modtager **FUTURIBLERNE** inden for deres årskontingent. (Der optages såvel individuelle som kollektive medlemmer – firmaer, foreninger, institutioner, skoler, offentlige organer etc.). Årskontingent kr. 100.00.

Ikke-medlemmer kan tegne årsabonnement på kr. 100.00.

Redaktion og ekspedition:

Selskabet for Fremtidsforskning, Skovfaldet 2 S, 8200 Aarhus N.

Tlf. (06) 16 23 11. Postgiro 22537.

Hundredårs-jubilæet i Sønderbølle

Konkret eksempel på anvendelse af the cross-impact matrix

Af Arne Sørensen A.F.

The Cross-Impact Matrix er som metode i fremtidsforskningen opfundet i Amerika. Her i Danmark er den under navn af idéspillet især udviklet af sociologen Erik Høgh og redaktør Ole Bernt Henriksen. En yderligere behandling af dens muligheder foretages for tiden af det nye Institute for the Future i Connecticut, USA, hvor bl. a. Olaf Helmer – opfinderen af Delfi-metoden – arbejder. For dette Institut fore-

tages der ved hjælp af denne metode en undersøgelse m. h. t. alternative fremtider for uddannelserne, af the Educational Policy Research Center ved Syracuse University i New York staten. (Se beretning herom andetsteds i nærværende hæfte).

Læserne vil finde, at idéspillet kan anvendes af alle. Det bør indføres i undervisningen i børneskolen. Det er langt mere spændende end dam, skak eller kort.

Sønderbølle er en fiktiv stationsby. Følgende beskrivelse har intet med eksisterende byer eller personer at gøre. Skulle der være nogen lighed, er den tilfældig. Nedenstående anvendelse af idéspillet på nogle af Sønderbølles problemer foreslges under diskussionen efter et foredrag, jeg en ikke-eksisterende aften holdt i byens ikke-eksisterende Rotary Klub.

Uden tavle og kridt kan man ikke holde noget foredrag om fremtidsforskning, så efter nogen forvirring blev disse instrumenter fundet på hotellets loft. Den figur, der gjorde stærkest indtryk på forsamlingen, var nedenstående:

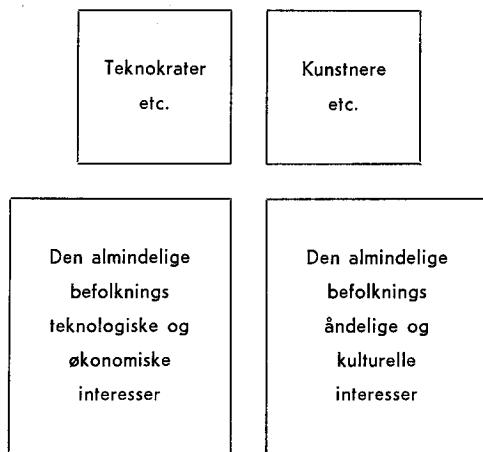

Fig. 1

Som man vil se, illustrerer denne grafiske fremstilling de to kulturkløfter, man ustændigt drøfter her i landet. Den vertikale adskillelse viser dels konflikten mellem to elitegrupper: de dygtigste inden for teknologi, økonomi og administration – og tidens kunstnere, intellektuelle og andre producenter af fin-kultur; dels konflikten mellem »de almindelige menneskers« teknologisk-økonomiske interesser og deres åndelige.

Den horizontale adskillelse viser dels den almindelige befolkningens angst for at blive domineret af »teknokraterne«, dels dens ofte fjendtlige holdning over for nutidens billedkunst og litteratur.

Erfaringsmæssigt slår denne figur hårdt i provinsielle byer, og det gjorde den også her i Sønderbølle. Man føler sig lige hjælpelös over for teknokrater og kunstnere, og man føler sig delt på en uoverkommelig måde mellem de interesser for teknologi og økonomi, som er nødvendige for at overleve, og de interesser for »det åndelige« man heller ikke tør forsømme. Ved kaffebordet spørger en mand: »Mener De ikke, at vor civilisation viser mange fællestræk med det Romerske Rige? Er det ikke sandsynligt, at vor civilisation står over for sin undergang? (Hvorpå han som eksempel benytter sig af den beskrivelse af Amerika, som for tiden er mode i den europæiske provins)«.

I vore større kulturcentre har vi så nogenlunde nedkæmpet Spengler, men han overlever mægtigt i Thy og Vendsyssel og på Lolland-Falster.

Men så brister hovedspørgsmålet ud af stationsforstanderen, der ellers er en stiftærdig mand og som de fleste af sine fagfæller har et noget fjernt forhold til sin by. Med en vis lidenskab spørger han, om det overhovedet er muligt for *det menneskelige* at overleve i det fremtidssamfund som vi af uafvendelige teknologiske grunde bevæger os ind i.

Herpå svarer man straks ved at henvise til gode Marx, der aldrig blev træt af at fremhæve, at alle kulturers strukturer blev bestemt af deres produktionsbasis, og at menneskene altid havde været i stand til at skabe en kulturel overbygning til en ny produktionsbasis. Så det vil de også kunne gøre denne gang. Selv om man indrømmer, at det er ekstra svært, dels fordi den første industrielle revolution greb så voldsomt ind i alle livsforhold, at vi hundrede år senere endnu ikke har nået at skabe industrisamfundets egen kultur – og dels fordi vi åbenbart allerede er på vej ind i et »efter-industrielt samfund«, der vil kræve endnu en næste kultur.

Men disse almindelige bemærkninger trøster ingen i dette lokale, og man må derfor gå videre med at sige, at løsningen af kulturproblemerne jo ikke kan fremsættes som en enkelt trylleformel. Man må i stedet tænke sig at vor nye kultur vil blive til gennem millioner af næsten umærkelige indsatser. Her er det så man udfordrer borgerne i Sønderbølle til selv at gøre nogle af disse millioner af indsatser. På det sted må man også tilføje, at de fleste mennesker i vore dage tror, at de er meget mindre begavede end de i virkeligheden er. De overser ofte, at det er forandringerne opgaver, som er ualmindeligt svære. De er offer for samme blænddværk som Thor, der troede, at han stod og løftede en ganske almindelig kat op fra jorden, mens det i virkeligheden var Midgaardsormen. Folk er langt kvikkere end de selv tror.

Og derpå konkretiserer man en af de udfordringer, Sønderbølles borgere kan tage op: den kulturelle og kunstneriske.

Først anvender man en anden af fremtidsforskningens metoder: Man spørger, om der kan drages frugtbare slutninger ud af *analogier* med andre byer.

Den første analogi er ubestridelig. I at være en af Danmarks grimmeste byer ligner Sønderbølle mange andre danske stationsbyer. Der er efterhånden ikke eet hus i den, som er mere end 100 år gammel. Den blev grundlagt i 1875, da en af jernbanens hovedlinjer blev lagt gennem denne egn. (Den havde tidligt ikke så få industripionerer, så der er en ikke ringe produktionsbasis; der er næsten 4.000 indbyggere, og nu de fem landkommuner er kommet med i den nye stor-kommune efter 1. april, vil der være godt 7.000 indbyggere).

I den næste – uopfyldte – analogi ligger udfordringen. Skal man i Jylland spørge hvilke byer, der i de senere år har ydet den mest bemærkelsesværdige kulturelle indsats, så er det ikke de fine gamle stiftsbyer, men tre andre lige så hæslige »stationsbyer«: *Herning, Holstebro og Brande*. I Herning har Aage Damgaard gjort selve sin fabrik til en af verdens fornemste samlinger af nutidskunst. I Holstebro har selve kommunen købt avanceret kunst som f. eks. Giacometti's pigestatue og byen har et eksperimentteater, der er verdensberømt. I Brande har man de store malerier på husgavlene og er nu begyndt at kaste digte op på en anden gavl gennem lysbilleder.

Sønderbølle tilfredsstiller den første analogi: den er lige så grim som Brande, Herning og Holstebro. Kan den tilfredsstille den anden: at de særligt grimme byer er bedst egnede til den mest bemærkelsesværdige kulturelle indsats?

Kunne Sønderbølle lægge en femårsplan, således at den i 1975 kunne fejre 100-års jubilæum ved at blive »Årets by« og blive virkelig berømt ud over hele verden? Eller rettere: kunne den foretage sig noget, som i sig selv er menneskeligt værdifuldt, så berømmelsen opstår som et biprodukt deraf?

Her afbrød vi diskussionen for at der kunne læses et dokument, jeg havde fået tilsendt af departementchef Henning Rohde i kulturministeriet som supplement til hans udmarkede bog *Ej blot til Lyst*. Det drejer sig om *Det kongelige danske Land-Husholdnings Selskab*, der for 200 år siden blev oprettet »for at opmuntre, ved Priser og Premier, Landmanden, Konstneren, Haandværkeren og Handelsmanden, udi Hans Kongelige Majestæts samtlige Riger og Lande.«

I fortalen, der er skrevet af statsøkonomen Christian Martfelt, fremhæves det, at Selskabet »haaber at tilvejebringe en Nidkjerhed i Konster, som skal forherlige Naturen paa utallige Maader, og dermed gjøre det *Danske Navn* saa æret og anseet paa længst fra liggende Steder, som dets Store Konge, Kilden til alt dette, end ydermere navnkundig; ja tænkværdigst til utænkelige Tider ...«

I kapitel 1, § 2 hedder det videre: »... Øjemærket strækker sig til alt det, som Naturen frembringer, Konsten danner, og Handelen omsætter ...«

I kapitel 2, § 9 kommer så den afgørende målsætning:

»Den Første Klasse kaldes de smukke Konsters Klasse. Hertil regnes de af de smukke Konster, som udgør en Green i Handelen (fremhævet af A. S.) og beforder dens Vares Afgang efter andre Nationers, eller Stænderne og Stederne i Nationen, deres Smag og Affsmag, som er og bliver Handelens Magnet-Naal, og uden hvilken den med alle Konster sejler en

uriktig Kaas. Disse Konsters Smag er, at vælge den skjønne Natur vel, og paa det fuldkomneste at afbilde den efter Konstens Natur: Selskabets at betiene sig af samme Smag, hvor Nationens Smag og Handelen tillader det; men i anden Fald, at bruge disse Konster, til Anvendelse og Afbildning endog af det Affsmagelige og Vanskabte, når Handelen saa behøver det, og den derved vinder. (A. S. Note: Anvendelse af etnografi på et tidspunkt, hvor denne videnskab endnu ikke eksisterer: formgivning under hensyn til andre nationers kulturvaner, selv om varen – i vores øjne – bliver hæslig deraf). Tegning i Sammenhæng med alle andre Konster, indtil deres Instrumenter; Skildren efter Smag i Handelen; Trykning paa Silke, Bomuld, Linned; Figurers Anvendelse paa dem, paa Metaller, Steen, Træ med videre, hører herhen, deres Forme og Udgraveringer, med alt hvad videre der om kan tænkes. Lakeringer, Billedhuggerier, Pusseringer, indtil Vanskabninger i det altsammen, udelukkes ikke herfra. Det Heslige vælges for det Skjønne, naar en vis Nation vil saa have det: det første for det sidste, naar det koster fleest Penge ...«

»Den Store Konge« og hans begavede statskonom anvender her samme kulturformel som Karl Marx. Kunsten er ikke et stykke isoleret finkultur, som man dyrker for nedrullede gardiner, når man holder fri. Den inspirerer, udfylder indefra og omslutter alt det i hverdagsslivet, som har med varer og penge at gøre. Kunsten og kulturen omfatter og er eet med den produktionsbasis, der var det 18. århundredes. (Og som demonstrerede sig helt hen til det manglebrædt, som tjenestekarlen udskar til sin Kæreste).

Netop på denne måde har Sønderbølle været handicapped. Udhungret og vulgariseret i form og farve, fordi der ingen storslagne mønstre var at se og høre på. (Ingen københavn planlægger en tur for at se på byens rytterstatuer, men man går, cykler og biler så mange tusind gange forbi dem, at man ganske gratis og uden at tænke over det lærer, at Saly's statue på Amalienborg Slotsplads er større kunst end »Hesten« på Kongens Nytorv). Uanset om det er fortidens eller nutidens store kunst, vulgariseres Sønderbølles smag fordi man ikke har den for øje eller øre.

Den store kunst er simpelthen stor, fordi den i sit indhold og i sit formsprog – som for kunsten er eet og det samme – gennemlyser det fundamentalt menneskelige. Hvis man ikke skal vulgariseres, kan ingen by undvære den, hverken i arbejdet eller i fritiden. Det er det, man har indset i Brande, Herning og Holstebro.

Hvad kan der nu gøres i Sønderbølle?

Rotarianerne finder udfordringen tiltalende, men bekender straks, at de ingen ideer har. (For ialt fald

i starten vil man jo ikke nøjes med at kopiere de tre andre grimme byer). Har foredragsholderen ideer, spørger man? Det har han måske nok, men dels har han så meget andet at gøre, *dels vil det være principielt forkert*, hvis han skulle skabe Sønderbølle om i sit billede. Som Erik Høgh plejer at sige det: man må så undervise folk, der ikke har ideer, i at få nogle. Og så kommer *idéspillet*. Vi tegner en skitse til det på tavlen:

	a									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
b	1									
	2									
	3									
	4									
	5									a 7 b 5
	6									
	7									

Fig. 2

Metoden er den, at man anbringer eet sæt stikord i felterne foroven og et andet sæt ned langs venstre side. Drejer det sig nu i det givne fald om Sønderbølles kulturelle problemløsning, får man muligvis brug for flere sæt forskellige idéspil. Et af dem kunne anvendes til, at man foroven anbragte stikord til forskellige former for kunst, og at man ned langs venstre side opførte de ressourcer, man kunne tænkes at råde over til gennemførelse af dette eller hin kunstprogram – dvs. personer med ideer, hjemme- eller udefra, foreninger i Sønderbølle, der ville arbejde for sagen, kommunen, staten, samt eventuelle erhvervsvirksomheder, der ville støtte med penge. Eller man kunne anvende det ene hold stikord til materiale og placement og det andet til de kunstneriske hovedformer deroverfor – billeder, litteratur, musik, teater, film etc.

Lad os sige, man på denne måde fik brug for et eller flere idéspil, der havde f. eks. 50 stikord foroven, og 40 ned langs siden. Så ville der være i alt 2000 kvadrater, hvor man kunne sammenføre et hvilket som helst stikord fra oven med et hvilket som helst fra siden, og derved se, om de kolliderede med hinanden eller om der kom en frugtbar ide ud af det. I visse tilfælde ville der komme ideer, der aldrig nogensinde før har været praktiseret noget sted i verden.

Det kan umiddelbart ses, at der ville være tre slags fordele ved et sådant idéspil:

1. Ingen enkelperson og ingen arbejdsgruppe vil være i stand til at rumme 2000 forskellige idékombinationer i hovedet. Tog man en diskussion uden idéspil, ville de kombinationer, man kom til at tænke på, være langt færre.

2. Samtidigt ville det blive belyst hvilke ideer, der bedst egnede sig til at bringes i sammenhæng med hinanden, og hvilke der udelukkede hinanden. (Den side af metoden, som er mere indgående belyst i referatartiklen om T. J. Gordon's arbejde, andetsteds i dette hæfte).

3. Endeligt ville det vise sig – og det er måske den allervigtigste side af denne metode – at deltagerne ved at blive logisk tvunget til efterhånden at se på alle 2000 kvadrater ville bevæge sig forbi begrænsninger i deres egen vanetænkning. Muligvis ville flere hundrede felter forblive uopdagede, hvis man nøjedes med en diskussion om hvad man havde i sit eget hoved. Det kulturmønster, man var part af, ville ikke tillade en overskridelse af visse vaneideer.

Som et almindeligt biprodukt af arbejdet med et idéspil kunne man til sidst nævne, at der ville foreligge en større træning i at tænke logisk og grundigt end mange ellers er vant til.

Som eksempler på hvad man logisk ville komme til gennem anvendelse af et eller flere sådanne idéspil om Sønderbølles kunst og kultur, kunne der nævnes følgende:

Et eller andet sted i spillet ville man komme til drøftelse af kunstværket anbragt offentligt i fri luft. (Det ville have samme fordel som det nævnte eksempel med rytterstatuerne i København: kunstværkerne ville blive set af alle byens borgere, og meget ofte, uden at de behøvede at tage nogen beslutning derom. Derved ville kunstværkerne også i højere grad blive en del af byens almene kultur, end hvis de var anbragt i et lokale, hvorom man vidste, at »derinde var der kunst«).

Her ville man også komme til en drøftelse af husgavlene i Brande, og idéspillet ville medføre, om man i stedet for malerier blot skulle anvende farver. Her ville man nærme sig den ide, der i de senere år er praktiseret i nogle af Englands hæstligste industribyer (der findes gode dokumentarfilm derom, som man kan låne). Her har man »opfrisket« visse gader ved at få husejerne med på et program om maling af husene i friske og opmuntrende farver og om smukkere skilte på forretningsfacaderne. (Dog: hvis man går længere tilbage i historien, er noget sådant sket planmæssigt i København kort først den første verdenskrig, hvor Hammershøj opmalede facader i Nyhavn og Jens Møller Jensen på Gråbrødretorv). Mange af

stationsbyerne og købstæderne ville vinde enormt der ved.

Når man drøfter det *materiale*, der kunne anvendes, ville man også komme til lysstrålen, d. v. s. anvendelse af lysbilleder. (Noget sådant blev foreslået af undertegnede for nogle år siden i en kronik i Jyllands-Posten). I Brande gør man det nu med digte, men ikke med billeder. Kastede man store lysbilleder op på husgavle om aftenen, så kunne nogle billeder stå en hel uge, andre blot een aften, efter andre kun eet minut ad gangen. Man kunne derved kaste et meget stort antal af billeder ud i offentligheden. Man kunne gå hele vejen fra 25.000 år gamle hulebilleder til Klee eller Picasso eller til nutidens malere.

Arbejder man videre med materiale og præsentation vil man også automatisk gennem idéspillet komme til *diget*, fremsagt af digteren selv. En af de videre ideer, man så ville komme til, ville være den, der praktiseres på adskillige amerikanske universiteter, nemlig »den residerende poet«. D. v. s. at man stiller en fribolig og et vist økonomisk beløb til rådighed for et år ad gangen til digtere, der derved ville få stor arbejdsro, samtidigt med at de kunne fremsige digte ved adskillige lejligheder og måske holde foredrag og studiekredse om litteratur.

Når man opholder sig ved de stikord, der rejser spørgsmålet om placering *ude* eller *inde*, støder man logisk på Aage Damgaards kunstudstillingsfabrik. Han ville kun blive lykkelig, hvis en eller flere fabrikanter i Sønderbølle tog den samme ide op. Men lidt efter fører dette stikord f. eks. også til den ide, at der burde hænge nogle malerier i samtlige butikker i Sønderbølle. (Og det skal så helst være billeder, der til at begynde med virker aldeles ubegribelige).

I øvrigt er der slet ikke opgaven her at nævne eksempler. Dem vil man selv komme til.

Dog bør man indføje et synspunkt, som måske ikke vil fremgå af de stikord, der stilles op. Det drejer sig om *frekvensen* af de billeder eller andre kunstformer, man ønsker at anvende. Frekvensen eller hyppigheden eller tempoet af forskellige former for alvorlig kunst er stærkt præget af den langsomhed, der var karakteristisk for førindustriel kultur. En af grundene til at de gammeldags og seriøse kunstformer ikke gør synderligt indtryk på mange nutidsmennesker er, at de moderne massemedier præsterer et ganske andledes hidsigt tempo. For hver gang folk ser en million billeder i fjernsynet og den illustrerede ugepresse, er der kun nogle få snese gammeldags malerier eller tegninger til rådighed. Dertil kommer at hvis man skal se billeder af den ganske verden, fra hele jordkloden, fordi alle lande nu kommer os ved, så er dette hidsige tempo nødvendigt.

Så hvis folk i Sønderbølle bliver enige om at hænge

malerier i alle butikkerne, så skal de skifte mindst hver anden uge. Og hvis man beslutter at kaste lysbilleder af verdens fornemste malere op på en hvid væg i fri luft, så er det bedst, om de skifter hvert minut. Det kan synes blasfemisk, om man udsætter Rembrandt eller Picasso for dette tempo, men det er disse store klassikeres chance at de i denne hurtige frekvens sættes i stand til at konkurrere med fotografierne fra Vietnam eller Mellemøsten.

Hvad stikordet »personer« angår, skal det nok vise sig, at der selv i Sønderbølle er nogle, som privat har meget avancerede kunstinteresser. Det vil være særlig værdifuldt at have dem med i idéspillet, hvis de ellers opfattes som gale mennesker. Her kommer vi nemlig til endnu en frugtbar metode: Hvis man er kørt fast, fordi ens ideer er for konventionelle, kan en absolut absurd udtalelse bryde hul på vanetankerne, således at man næsteften når til en ny og gennemførlig ide, der ligger et sted midt imellem.

Endelig kunne der også ske det i Sønderbølle, efter at man havde gennemgået idéspillet om kunst og kultur, at man forkastede den slags indsatser og slet ikke ville stride for en reputation af samme art som Brande, Herning og Holstebro. I stedet kunne det være, at man kom frem til at man ville arbejde med *sociale innovationer*, d. v. s. nye relationer mellem mennesker. Det er det felt, som mange i fremtidsforskningen finder vigtigst, og der er ikke det mindste i vejen for, at en bestemt by kunne gå i spidsen. Men det er så en helt anden historie.

Man kunne så til sidst spørge, hvordan det er gået med idéspillet i Sønderbølle. Det aner jeg ikke. Jeg har ikke været der siden, og jeg håber, der ikke bliver brug for mig.

For jeg har en afgjort mistanke om, at Sønderbøllerne allerede har opdaget, at de er langt kvikkere end de troede de var.

Ordinær generalforsamling i Selskabet for Fremtidsforskning

Der indkaldes herved til ordinær generalforsamling i Selskabet for Fremtidsforskning tirsdag den 30. juni kl. 19.00 på Hotel Nyborg Strand, Nyborg, med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Beretning om Selskabets virksomhed i det forløbne år
3. Regnskabets fremlæggelse til godkendelse
4. Budget for det kommende år, herunder fastsættelse af kontingent
5. Forslag fra bestyrelsen eller medlemmer
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleanter
7. Valg af revisorer
8. Eventuelt

På generalforsamlingen har hvert medlem én stemme (således at foreninger, institutioner og andre kollektive medlemmer hver er repræsenteret ved én stemmeberettiget person).

*Bestyrelsen for
SELSKABET FOR FREMTIDSFORSKNING*

Erhvervslivet og kunsten

Af Henning Rohde

I fortsættelse af idéspillet om Sønderbølle bringer vi departementchef Henning Rohdes forslag om at dansk industri bør interessere sig langt mere for kunstnerisk medvirken ved varernes emballering og udseende.

Kulturministeriets ledende embedsmand har her fremsat tanker, der burde føre til større tillid til dette

ministeriums indsats, end man ofte finder ude omkring i landet.

Nedenstående artikel er andet kapitel af Henning Rhodes nyligt udkomne bog Ej blot til Lyst (Gads forlag). Den bør give lyst til at man læser hele bogen.

Fra Renaissancen og op til dette århundrede fulgte dansk kunsthåndværk og dansk kunstindustri de udenlandske stilepoker. Der tilførtes dog disse et særpræg, der karakteriserede dem som den danske udgave af vedkommende stil.

Fra begyndelsen af indefærende århundrede og gennem dettes første halvdel udviklede der sig imidlertid en selvstændig stilretning inden for dansk kunsthåndværk og kunstindustri, der vandt internationalt ry. Udviklingen af den nye stil foregik i et intimt samarbejde mellem forskellige bildende kunstnere, arkitekter og kunsthåndværkere.

Man må se i øjnene, at selv om det danske kunsthåndværk og den danske kunstindustri endnu et stykke tid vil kunne regne med gode afsætningsforhold, foregår de nye bevægelser på kunsthåndværkets og kunstindustriens område ikke mere i Danmark. Føringen er gået over til andre. Skal der være tale om en generobring af den kortvarige førerstilling, kan dette – hvis man ikke passivt vil afvente nye stor-talenters eller geniers opståen – ikke ske uden en bevidst investering i en øget uddannelse på dette område og i en støtte til kunstnerisk eksperimenteren.

Nu kan man selvfølgelig tro, at kunsthåndværket og kunstindustrien kun indtager en beskeden post på vor handelsbalance, men alt i alt er det dog en post af en betragtelig størrelse. Hertil kommer, at dansk kunsthåndværk og dansk kunstindustri i udlandspropagandaen for danske varer i almindelighed har spillet en ikke ringe rolle, idet udstillinger heraf i gamle og særlig i nye købslande ved den omtale, disse udstillinger fremkalder, har medvirket til at give kunde-

landene et indtryk af, at begrebet dansk er ensbetydende med kvalitet.

Lad os forlade kunsthåndværket og kunstindustrien og se på, hvorvidt danske eksportvarer i øvrigt opfylder de krav til formgivning og udseende, som det internationale publikum i vores kundelande i dag stiller til form og udseende.

Først vort efterhånden næsten klassiske hovedprodukt: Det danske smør. De danske smørproducenter siger, at vort smør er det bedste i verden. Jeg ved ikke, hvordan dette vidunderlige produkt præsenteres på verdensmarkedet. Hvis det sker på samme måde som på hjemmemarkedet til danske husholdninger, kan det ikke undre, at der til tider kan være vanskeligheder med at få smørproduktionen afsat. En ganske stor del af de danske smørkunder har den uvane at opbevare indkøbt smør i køleskabet i den originale indpakning. Til slige kunder tages intet hensyn. Man skal være fingerakrobat for at åbne og lukke en almindelig dansk smørpakke to eller tre gange, uden at hænder og dermed eventuelt tøj bliver indfedtet. Men rent bortset fra indpakningen, hvordan fanger så en dansk smørpakke kundens blik? Gå ud i køkkenet, tag en almindelig smørpakke eller en af de nye i pap- og folieemballage og se virkelig kritisk på den. Giver selve emballagen den eventuelle kunde det umiddelbare indtryk, at her præsenteres verdens bedste smør? Der ligger her en opgave for den talentfulde formgiver – eller bedre, for et samarbejde mellem en begavet emballeringstekniker og en talentfuld kunstnerisk formgiver.

På tilsvarende måde og med samme resultat kan

man gennemgå en række andre landbrugsprodukter, hvad enten emballagen er af cellophan, folie, plastic, pap eller blik.

Er det ikke i denne forbindelse nærliggende at tænke på, hvad den internationale cigaret- og tobaksindustri investerer i emballage for at gøre giftprodukter så tiltrækkende som muligt.

Danmark har en nok så stor produktion af elektriske komfurer. De produceres til tre prisklasser: En billigklasse til det skrabede byggeri, en middelklasse og en luksusklasse. På forhånd skulle man tro, at den danske produktion måtte have ganske særlige forudsætninger for at klare sig i luksusklassen. Men det er oplyst over for mig, at på det danske *hjemmemarked* har et udenlandsk komfur, der er det dyreste i denne prisklasse, førerstillingen, og at denne forestilling skyldes komfurets formgivning. Når det går således på hjemmemarkedet, hvordan mon det så går på det store eksportmarked? Det mest interessante ved denne oplysning er imidlertid, at det pågældende udenlandske komfur kommer fra et Danmark meget nærtstående land, der for over 25 år siden påbegyndte en bred investering i kunst, i alle kunstens udtryksformer og i en undervisning og uddannelse i de kunstneriske fag. Mon ikke denne investering i det pågældende land bliver betalt gennem det pågældende lands øgede konkurrenceevne på eksportmarkedet?

Carlsberg Bryggerierne fik i 1901 lavet den berømte »Hof«-etikette af en af Danmarks store arkitekter og formgivere *Thorvald Bindesbøll*. Den har holdt, og på alle Carlsbergs produkter ser vi Bindesbølls Carlsbergnavnentræk fra »Hof«-etiketten. Flaskerne har derimod gennem årene gennemgået forskellige ændringer. Den sidste ændring kender vi ikke herhjemme. Det gælder flaskerne på det amerikanske marked. Flasken averteres som »Danish Modern« og er i sin form en slank vase. Den er imidlertid ikke »Danish«, men tegnet af en ung amerikansk formgiver *Dick Runyon*. Redaktør *Poul Westphall* skrev i 1968: »I årevis har jeg under mine studier af amerikanske brugsvaner og salgsteknik i supermarkederne lyttet til ekkoet fra mødet med ølflasken, der ikke ligner nogen almindelig. Tilfældigt kom jeg midt ind i en forbrugerundersøgelse, hvor man analyserede flaskepsykologien i den moderne emballage. Ikke blot ølflasker, men også emballage til shampoo, skin-tonic, eddike, engelsk sauce og så videre.

Og det var her, jeg hørte husmødre sige:

– Vi tager den flaske, fordi den ser så smuk ud på et bord.

– Og for at anvende den senere?

– Nej, men den ligner ingen anden ølflaske, den er festlig – også til en damefrokost.

– De køber den ikke for øllets skyld?

– Øllet er også godt, men flasken er besnærende. Vi har øl, der er brygget på vand fra fineste bjergkilder, øl, der er brygget af verdenseksparter. Her på disse hylder er der mindst et dusin ølsorter, vi kan vælge imellem ... men for mig er det flasken ... man bliver i godt humør bare ved at se den.

Er det virkelig så enkelt? For en danske lyder det ikke overbevisende. Men ved mødet med reflekserne i de store amerikanske supermarkeder, som for eksempel i Century City i Los Angeles, får man en fornemmelse af, at blikfanget spiller en betydelig rolle i hvert fald for den amerikanske forbruger, den kvindelige som den mandlige der kører rundt med stålindkøbsvognen.

Den, der dirigeres af smagsvaner, har tilsyneladende ikke brug for et overblik over ølsorternes brogede udbud, han ved nøjagtigt, hvad han går efter. Og han er svær at svinge og påvirke. Men der er for flertallet øjensynligt noget ejendommeligt magnetisk dragende mod det, der er anderledes, det der bryder med gængse forestillinger og traditioner. På denne psykologiske front har *Dick Runyon's Carlsbergflaske* vundet mange sejre, men den har også vundet anden form for anerkendelse gennem præmiering ved emballagebedømmelser.

Nu kunne den flasketype på forhånd være sikker på efterligninger, og det har den fået både på det amerikanske, det canadiske, det franske og det meksikanske marked.

På en række store udenlandske fabrikker, der producerer maskiner til industrien, holdes efter indgående markedsanalyser årlige konferencer, som alene har til hensigt at undersøge, med hvilke farver og i hvilken komposition industrimaskiner skal males. Sådanne konferencer ville næppe give de store resultater i Danmark, for hvad har den almindelige dansker i skolen eller senere i sin uddannelse lært om farver, om resultatet af deres blanding og om problemerne omkring farvekompositioner.

En dansk industrimand præsenterede for kort tid siden en af sine industrimaskiner på *Baselermessen*. Repræsentanten for et stort amerikansk firma gennemgik omhyggeligt denne maskine og samtlige tilsvarende maskiner fra andre lande. Han nåede til det resultat, at den danske var den bedste. »Men«, udtalte amerikaneren, »selv om det er den bedste, er den usædlig i Amerika i den foreliggende form. Hvis De ikke selv kan skaffe en formgiver, kan vi sørge for det i Amerika.«

Man er altså nået dertil, at effektiviteten af en fabriksmaskine ikke i sig selv er nok. Den skal også se ud!

Min generation er opdraget med, at Danmark udanner de bedste ingeniører i verden. Og når jeg

i Danmark kører over sund og bælt og ser den ingeniormæssige løsning af de store broopgaver, frydes øjet. – Det er, som om selve opgavens vanskelighed har kaldt på dristige løsninger, hvis form viser skønheden i den enkle, hensigtsmæssige, konstruktive klarhed.

Men hvor ganske anderledes bliver synet ikke, når man atter har fast grund under fødderne og kører gennem det danske landskab, der mer og mer præges af motorvejenes, jernbanernes og de stærkere trafikerede vejes viadukter og broer. De ser ud, som om de har været alt for lette at konstruere.

Jeg mindes min barndoms klodsekasse med rundstokkene og brætterne, som blev brugt til brobygning for legetøjstoget, og skotøjsæskerne, der udklippedes med porte til tunnelindkørsler, før Pacific-ekspressen rullede ind under spisebordet. For barndommens fantasi var disse brætter, rundstokke og skotøjsæsker den herligste ingeniørkunst. Men ude i virkelighedens danske landskab afsløres broerne over motorvejene som det, de er: Brætter, der hviler på rundstokke. Er der en højdeforskæl i de vejdæmninger, der fører op til broen, ligger brætterne skævt, og betonrundstokkene er tilsvarende kortere i den ene side og længere i den anden.

Når man tænker på, hvorledes vejbroer i lande, der er mere artistisk indstillet, er konstrueret, og på, at Danmark i dag for første gang i vor historie ejer en række arkitekter med verdenskendte navne, må man undres. Det danske vejvæsen, hvis virke mere og mere kommer til at præge det danske landskab, har hidtil ikke haft brug for vore store arkitekter til et samarbejde med ingeniørerne.

Det henstilles til de mange danske Romafarere næste gang at tage en lille tur ud i den romerske Campagne og se lidt på vandledningerne, akvæduktene fra den romerske oldtid. De står som eksempler på romernes ingeniørkunst.

Mit syn på vejbroanlæggene i Danmark er ikke blot æstetisk, det er også rent økonomisk. Hvis danske ingeniører i det internationale velstandssamfund fortsat skal kunne konkurrere, må også de mere almindelige danske ingeniørværker blive til ingeniørkunst! Her går mine tanker til den planlagte øst-jydske motorvej, ad hvilken repræsentanter for den kontinentale kapital skal køre, når de skal op til den skandinaviske halvø. Tænk, om denne øst-jydske motorvej ikke alene lå smukt formet i landskabet, men om alle broforbindelser og viadukter kunstnerisk spændte denne vej sammen med det kuperede øst-jydske terræn. Da ville der ligge en prøvekollektion på dansk ingeniørkunst, der uden tvivl ville befjordre en yderligere interesse for danske ingeniørværker i udlandet. Men hvordan finder vi frem til et samarbejde på sådanne

frakter mellem ingeniørerne og bygningskunstnerne?

Hvis man videre tænker på, at selv den tunge lastbilindustri næsten hvert år kommer med lastbiler i en ny »design«, er det nærliggende at tro, at der – om ikke lige for øjeblikket så dog i nær fremtid – vil blive stillet et formgivningskrav også til lastskibe. Og burde ikke de danske skibsværfter, der med mellemrum har haft visse vanskeligheder, overveje også dette problem.

Vi lever i en tid, der er gennemsyret af reklame- og publicityfeber. Hvor mærkelig, at et land, der skal eksistere ved en forædlingsindustriekspert, og som er henvist til at slå på tromme for *kvaliteten* i sine produkter, ikke i højere grad interesserer sig for den kunstneriske kvalitet i reklamemidlerne.

Det danske erhvervsliv har ikke øjnene oppe for, at der i dag til en vares, et produkts kvalitet også hører et stærkt krav til form og udseende.

Uden en investering, der sætter den danske industri i stand til at give sine varer en form og et udseende, der skal og må være bedre end, hvad udlandet kan præstere, og uden en kvalitetsforbedret »publicity« omkring fremstød for danske produkter ude i verden vil det i løbet af de næste 20–30 år vise sig, at den danske industri kan få ganske betydelige vanskeligheder med at hævde sig på det internationale marked.

Den danske industri må i sin »produktudvikling« blive klar over, at det ikke er nok at følge tidens internationale mode ved at efterligne de udenlandske produkter, der hævder sig ved en overlegen formgivning. Herved opnås blot, at den danske vare følger bagefter, det vil sige, får en tendens til stadig at blive forrige års model.

Det, det gælder om, er at komme i spidsen, holde sig i spidsen, skabe stil.

Problemet drejer sig ikke blot om at finde de talenter, der egner sig til en uddannelse som formgivere eller »designere«. – Hvem skal tage stilling til formgiverens forslag? Producenterne. Hvem skal søge produkterne solgt? Salgsagenterne. – Hvem skal bedømme varerne? Publikum. Hvem skal på eksportmarkedets vegne afprøve produkterne? Det danske hjemmemarkedspublikum. Alle leddene i dansk erhvervsliv.

Skal dette problem løses, er det nødvendigt, at dansk erhvervsliv, at det danske samfund stiller krav om en tilbundsgående ændring af skolens undervisning i de kunstneriske fag.

Mere generelt må man opstille skolens mål gennem fagene tegning, formning, kunstforståelse og kunsthistorie: At søge at få eleverne til at trænge ned i problematikken omkring komposition i tegning, i farve og i form. Dels i deres egne forsøg, dels ved at vise dem, hvordan disse kompositionsproblemer er søgt løst i de

forskellige epoker i den europæiske kultur, videre udbyet med en demonstration af, hvordan de tilsvarende spørgsmål er behandlet i fremmede kultursamfund, både i de samfund, der traditionelt næres kulturnel respekt for, og i de samfund, vi i dag er tilbøjelige til at karakterisere som primitive.

For musikundervisningen vil målet have en beslægtet karakter.

Gennem den almindelige undervisning vil man samtidig kunne finde frem til de talenter, der kalder på en særlig kunstnerisk og teknisk uddannelse til formgivnings erhvervet.

Atter må det erindres, at det ikke er nok med en blot og bar investering i formgivningen. Det vil svare til, om staten inden for naturvidenskaben kun ville støtte målforskningen og ikke den frie forskning, hvis resultater målforskningen bygger på.

Formgivningen henter ligesom kunsthåndværket og kunstindustrien sin inspiration fra den fri kunst. Det er ikke tilfældigt, at den italienske formgivning på det industrielle område i dag står så højt. Det har en forbindelse med det stade, som den unge italienske kunst indtager i tiden.

I et land, der ikke har et større indbyggerantal end Danmark, skulle der være alle muligheder for at gennemføre en virkelig undervisning i de kunstneriske fag for den brede befolkning og på grundlag heraf en videreuddannelse af de talenter, der dukker op gennem denne undervisning. Netop Danmarks lidenhed skulle gøre det muligt i højere grad end i store lande at finde enkeltalenterne, og derefter i læreanstalter, der ikke er større, end at det individuelle forhold elev-lærer kan bevares, dyrke disse talenter frem.

I hele dette undervisnings- og uddannelsesbillede bør alle kunststarter komme frem. Den specialiseringsudvikling, der går sin sejrsgang inden for videnskab og det såkaldte praktiske liv, finder vi desværre også inden for kunstuddannelsen. Arkitekter og billedkunst, og kun få forfattere og digtere har haft lejlighed til at skaffe sig et frugtbart forhold til andre kunststarter.

I vort højere skolevæsen kan man glæde sig over indførelsen af en musiklinje i gymnasiet, og så meget mere, som der i denne linje er mulighed for en samtidig undervisning i kunstforståelse. I de øvrige gymnasielinjer kan en kunstnerisk undervisning – med et meget begrænset timetal – tages op, men ak, valgfrit mellem faget musik og faget kunstforståelse. Til begge fag, der gensidig ville befrugte hinanden, bliver der ikke tid. Og dog synes visse pædagogiske eksperimenter at tyde på, at netop en dyrkelse af de kunstner-

riske fag virker befrugtende på tilegnelsen af de kundskabsfag, som skolen sætter højest.

Hvad er det for fag, de danske skoler dyrker med en særegen nidkærhed? Det er alle de fag, som man kan læse sig til. De kunstneriske fag, som på en helt anden måde kræver, at man skal lære at se og høre og derigennem forstå, nyder ikke samme bevågenhed. Man lærer i skolen om dansk guldalderdigting. Hvad lærer man om dansk guldalderkunst, om en Købke, en Lundbye, en Danqvart Dreyer? – Hvad lærer man om en Weyse, en Heise, en Hartmann og en Gade? – Hvad lærer man om billedkunstens, bygningskunstens og tonekunstens grundproblemer? – Hvad lærer man om de forudsætninger, den ældre kunst og den nye kunst, om baggrunden for den kunstneriske udvikling op til i dag?

Hvordan skabe en ny stil, en ny kunst, hvis man ikke aner i forhold til hvad, denne stil eller kunst er ny?

Der tales stadig om en indførelse af de kunstneriske fag i folkeskolen. Man omtaler dem som kreative fag, og baggrundsen for og ønskeligheden af disse fag er i den standende pædagogiske diskussion nærmest hensynet til børnenes trivsel i skolerne. De kreative fag bliver rekreative. Børnene skal have timer, hvori de kan slappe af efter de kundskabsopfyldende lektioner, som samfundsmæssigt i dag har første priorititet. Begrundelsen for undervisningen i de kunstneriske fag er stadig kun »sindets berigelse«. Undervisningen i de kunstneriske fag ville dog næppe blive mindre fængslende for børnene og de unge, hvis den fik et realistisk sigte, og hvis børnene fik at vide, hvilket materielt udbytte en sådan undervisning kunne give dem senere i livet.

Efter indførelse af en undervisning i de kunstneriske fag i skolerne ville det også være nødvendigt, at den erhvervsvejledning, der for de praktiske, de tekniske, de humanistiske og de naturvidenskabelige fags vedkommende vinder så stort indpas, blev udvidet til at gælde de kunstneriske fag. Her ville det være rimeligt at kalde på en kreds af kunstnere med pædagogisk uddannelse, der med ansvar kunne bedømme børnenes eller de unges undervisningsresultater og fortælle dem, om der i deres arbejder syntes at gemme sig et talent, der kaldte på en videre udannelse. En sådan nyorientering inden for vort undervisningsvæsen ville kalde på en virkelig forståelse hos skolefolkene og ville kræve af disse, at på samme måde som det er nødvendigt at finde frem til et samarbejde mellem erhvervslivets forskellige grupper og kunstnerne, er det nødvendigt i skolen at finde frem til en forståelse mellem skolefolk og kunstnere.

Demokratiets fremtidsmuligheder

Af Robert Jungk

Robert Jungk er med rette blevet verdensberømt for sine bøger om fremtiden. Jungk besidder yderst sjældne evner for at være tolk mellem den højeste viden-skab og de læsere, hvis uddannelse er en anden. På dansk foreligger af disse bøger: Stærkere end 1000 Sole (1957), Stråler fra Asken (Genopbygningen af Hiroshima, 1960), Fremtiden er allerede begyndt (1962), og Atommaskinen (om det europæiske atom-forskningscenter CERN i Genève, 1968).).

Men Robert Jungk begrænser sig ikke til at gengive andres viden og tanker. Han er selv blandt de ledende mænd i den internationale fremtidsforskning og blev i denne egenskab i 1968 professor ved det Institut für Zukunftsfragen, som nu er oprettet ved Berlins tekniske Universitet.

I januar måtte Selskabet p. gr. af pludselig sygdom hos Robert Jungk aflyse vore to seminarer med ham i København og Aarhus. De vil blive genoptaget.

De demokratiske institutioners voksende krise

Forventningerne om at den videnskabeligt-tekniske revolution ville styrke demokratiet stammede fra forestillingen om, at stadigt mere viden ville blive tilgængelig for stadigt flere mennesker, og at der som biprodukt af arbejdets tiltagende rationalisering også ville opstå tilstrækkelig fritid til at denne viden kunne om sættes til et større politisk medansvar.

Men det har vist sig at være falske forventninger. I virkeligheden erfarer samfundets borgere i vore dage mindre og mindre om de forandringer der er på vej og om de deraf følgende beslutninger som i så høj grad angår deres eget liv og deres børns. De af eksperter understøttede kommissioner, udvalg, embedsmændstoppe og direktioner i staten og i det økonomiske liv handler på grundlag af informationer, analyser og prognoser, som offentligheden enten intet får at vide om eller for sent bliver bekendt med – og sker end dette sidste, så er det svært at fatte den egentlige betydning deraf. Problemer angående planlægning og velfærd (f. eks. m. h. t. infrastruktur og indflydelse fra omverdenen) bliver som regel drøftet indenfor de små ledgrupper, selv om sådanne debatter fører til nye udformninger af fremtiden, der rammer alle.

Vi har således allerede en kløft mellem en ny slags *haves og have-nots* – mellem dem, der har stor adgang til information og kan begrænde den, og dem, der er

uinformede, løber med en halv vind eller er falsk informerede, der er al god grund til at tro, at denne kløft vil blive bredere og dybere i de kommende år. (Red. note: Se venstre side af Arne Sørensens Fig. 1, side 36). Årsagen hertil kan man delvis – men også kun delvis – finde i bevidst fortøjelse eller tilsløring fra de herskendes side. Hvad der er langt værre er at befolkningens flertal, ja endog flertallet af dens politiske repræsentanter ikke ejer kompetence til at undersøge videnskabelig og teknisk information i dens fulde omfang og relevans. Ganske vist er der stærke tendenser til at fortje materiale, der angår store politiske beslutninger, men værre er det, at selv de personer man kunne kalde nogenlunde dannede og oplyste ikke magter at erhverve og bearbejde tilstrækkeligt af den forhåndenværende information, og at dette derfor er hovedårsagen til den teoretisk medbestemmende borgers magtesløshed.

Den amerikanske socialpsykolog Don Michael kommer på grund af denne situation til en pessimistisk forudsigelse. Han siger: »Når de informationer, der er nødvendige for at foretage velbeggrundede beslutninger, bliver vanskeligere og vanskeligere at få fat på, i mindre og mindre omfang kan efterprøves i deres fuldstændighed, og i ringere og ringere grad er begribelige for de mange, så kan man forudse, at politik mere og mere vil blive praktiseret gennem demonstrationer. I de kommende år vil vi oftere og oftere møde bestræbelser for at vinde over den logiske, legale

og bureaukratiske praksis i regeringer, industri og serviceorganisationer *gennem direkte aktion*. Boykotter, sit-ins, sabotage af de offentlige kommunikationslinjer, blokering af gaderne gennem biler der er »brudt sammen« etc. etc. vil blive anvendt som forhandlingspres af de oppositionsgrupper, der er ude af stand til på anden måde at gøre indtryk på storbureaucratietts uigenemsigtige og formalistiske handlemåder.«

Den slags udbrud og mikro-revolter vil næppe blive begrænset til de venstreorienterede. Netop i samfund, der regeres af de mådeholdent venstreorienterede – som i England og nu også i Vesttyskland – kan sådanne oprør også forventes fra emotionelt betonede højregrupper, der ikke er i stand til at begribe de komplicerede måder hvorpå verden forandrer sig meget hurtigt gennem vor tids videnskabeligt-tekniske revolution. De vil derfor søge kompensation gennem voldshandlinger for at der »dog endeligt kan ske noget«, eller hvor teknologiske ændringer, man ikke forstår, fører til lukning af miner eller til forældelse af hele erhvervsgrupper.

Forløbigt erfarer vi kun sporadiske begyndelser til sådan aktiv misfornøjelse. Mange finder endnu den økonomiske situation tilfredsstillende, således at de ikke mærker, at de har mistet mulighederne for at gøre sig demokratisk gældende, eller muligvis er de vemodige uden at tale derom. Men denne passivitet kan allerede ses som en følge af utilstrækkelig information. For kun få aner, hvor kritiske de næste årtier kan blive, hvis også de ledende grupper savner forudseenhed til at styre de kommende forandringer i tide.

Det er opgaven i den kritiske og ansvarsbevidste fremtidsforskning at erkende denne krise hos de demokratiske institutioner, at analysere den og at formulere mulighederne for en ægte forbedring. Den må ikke begrænse sig til den slags »krisemanagement«, der kun kan se de ydre symptomer, men må grave ned til de dybereliggende årsager, og foruden diagnoser må der også fremsættes terapi-forslag.

Oplysning om konsekvenser, interesser og sammenhænge

Demokratiet er et barn af oplysingstiden. Først den rationelle gennemlysning af de religiøse fordomme, der hidtil havde være bestemmende for menneskets forhold til naturen og til de herskende, gjorde det muligt at angribe og ændre den gamle magtstruktur. Nutidsmennesket har endnu ikke kunnet skabe et politisk gennembrud for »den nye oplysning«. Vi udnytter endnu ikke samfundsforeskningens analyser af

magtforholdene eller psykologernes viden om motiver. Vor tids »Bastiller«, der holder borgerne fangne i informatorisk umyndighed, er endnu ikke blevet stormet. I »Versailles« efter »Versailles« residerer der såvel i Vesten som i Østen de aristokrater, der behersker den videnskabelige, tekniske og politiske know-how. Ganske vist siger de til borgerne: »Staten, det er jer.« Men i virkeligheden tænker de, at staten, det er os, der virkelig begriber vor tids komplicerede samfund og ved, hvordan det skal styres.

Demokratiets venner har gennem mange år kæmpet for mere oplysning, forbedret uddannelse og mere information til flere. Men heroverfor står andre strenge realiteter: de mange, der ikke ønsker mere viden, de mange halvdannede og de altfor ensidigt dannede. Disse realiteter synes at knuse håbet om større politisk aktivitet gennem et større oplysningsarbejde. Men måske er denne tilstand snarere en følge af en forkert og utilstrækkelig formidling af viden? Hvis man ikke opfattede oplysningsarbejdet som forudsætning for hyggelige fritidsstunder, ikke opfattede det som luksus, men som middel til at opretholde en verden, hvis forvaltning kræver større og større viden, da kunne det godt være, at man mødte større interesse. Det ville endvidere være nødvendigt, at man ophørte med at formidle gennembrud, opfindelser og ny erkendelse som »neutral information«. I stedet måtte man veje dem kritisk, undersøge deres mulige og sandsynlige følger og stille dem offentligt til debat. Kun den samfundsborger, der skaffer sig »konsekvens-information«, er i stand til at stille sig selv og de besluttende instanser spørgsmålet om, hvor denne eller hin udvikling fører hen, og hvordan denne eller hin fare kan blive set i tide. Hvad man videre kunne ønske sig var »interesse-information«. Man måtte afprøve hvilke interesser denne eller hin udvikling tjente. Først når viden vurderes efter sådanne samfundspolitiske kriterier, kan den vinde den betydning for den almindelige borger, som den forlængst har fået hos de regerende.

For det tredje må man nævne nødvendigheden af en intensiv »sammenhængs-information«. Under udviklingen af en sådan måtte man benytte sig af de nye teknikker for systemanalyse, spilteori, dynamiske simulationer og organisationskundskab. Derved kunne man vinde forståelse af de måder hvorpå forskellige tendenser påvirker hinanden, og man kunne indsætte de enkelte innovationer og beslutninger i større systemers ramme. Først på denne måde kunne detalinformationer og punktuelle betragtninger virkelig blive forstået. Først derved ville det være muligt at foretage prioritering af opgaver og at erstatte den særdeles udbredte skæbnetro med at tage ansvar for sin skæbne.

»Oversættere« og »kontra-eksperter«

Påstanden om at de her skitserede muligheder for informationsformidling overstiger gennemsnitsborgerens evner ligger nær og bliver da også bestandigt fremsat. Men i virkeligheden er der hidtil gjort meget lidt for at overvinde denne hæmning, og de eksperimenter, man har foretaget, har været lidet effektive. Det er jo givet, at eksperternes præcise og ofte sværtforståelige fagsprog ikke vinder igennem hos gennemsnitsborgeren. Derfor får vi mere og mere brug for de »tolke«, der kan »oversætte« det videnskabelige sprog til hverdagssproget. Der opstår ved sådan »oversættelse« sandsynligvis et vist tab i præcision, men det ville kun være ubekvemt, hvis den, der læser »oversættelsen«, selv skulle drive videnskab på det pågældende felt. Tabet spiller næppe nogen rolle, hvis informationerne kun skal anvendes til tydning af det pågældende emnes sociale og politiske relevans.

For vanskeligere og mere detaljerede analyser af den slags der drøftes mellem fagfolk kunne borgerne skaffe sig deres egne eksperter (»kontra-eksperter«), der så ville være i stand til at opdage skjulte hensigter i de planer og beslutninger, de regerende arbejder med, ligesom de også ville være i stand til at udvikle egne målsætninger hvorved de mange interesser eventuelt betjentes bedre. En særlig slags af sådanne »kontra-eksperter« kunne være »fremtids-forsvarere«, der kunne forsøre de endnu ufødtes interesser – under tiden også mod samfundets borgere.

Tab eller vinding af tid

Der er også en anden indvending, som navnlig i de kommende krisearter vil rejse sig over for forsøgene på at genoprette den demokratiske debat. Man vil hæfte sig ved det tidstab, som offentlig konfrontation af forskellige anskuelser vil medføre. For man går jo

ud fra, at en lille elite meget hurtigere kan definere beslutninger og gennemføre dem. Men netop i en tid, der er præget af meget hurtige forandringer, vil sådanne udemokratiske fremgangsmøder være højst risikable, fordi de så ofte vil komme til at bygge på en ensidig vurdering af udviklingen. Den amerikanske organisationsforsker *Warren Bennis* har ved hjælp af et rigt erfaringsmateriale fra stat og erhvervsliv vist, at det tidstab, der kan opstå gennem omfattende offentlige diskussioner, som regel mere end opvejes gennem den større virkelighedsnærhed og overlevelsесmulighed, som beslutninger på denne måde bliver præget af. Hvis man i forvejen så åbent som muligt drøfter muligheder for fejl, er risikoen ikke så stor for at man bagefter må foretage de mange korrektioner.

Teknisk hjælp til demokratisk praksis

Der er forskellige nye tekniske muligheder for en bedre genoprettelse af den demokratiske debat og medbestemmelse. Den engelske minister for teknologi, *Wedgewood-Benn*, har for nylig fremsat en plan om udvikling af et EDB-net, som alle valgberettigede borgere var tilsluttet. I deres hjem kunne de have en terminal på størrelse med et almindeligt tv-apparat, og herfra kunne de fremhente et meget stort kvantum information fra tilsluttede databanks. Terminalen kunne ligeledes anvendes til meningstilkendegivelser fra borgernes side, og sådanne tilkendegivelser kunne dagligt nå frem til folketings og regering. Endvidere vil man snart kunne nå til, at deltagerne i diskussionsgrupper forbindes med hinanden gennem fjernsyn, således at de kunne befinde sig hvorsomhelst i landet under en sådan debat.

Et andet forslag i omrent samme retning er fremsat af den amerikanske presseforsker *Bagdikian*, der tænker sig udnævnelse af en eller flere »fjernsyns-ombudsmænd«, således at borgernes klager kunne fremlægges gennem dette medium.

Forskningscentret for uddannelsesstrategi ved universitetet i Syracuse

Af Warren L. Ziegler

Warren L. Ziegler er konstitueret direktør for det nye forskningscenter for uddannelsernes strategi ved universitetet i Syracuse. (Syracuse er en af de store provinsbyer i den vestlige del af Staten New York). Den artikel, vi her bringer, blev fornøjligt udsendt til politikere, embedsmænd og skolefolk i denne stat, navnlig som en beretning til medlemmerne af New York Statens lovgivende forsamling.

Vi bringer den af den særlige grund, at vi finder den et monstergyldigt eksempel på, hvordan en forsker giver en klar redegørelse af et stykke anvendt fremtidsforskning til de personer og grupper ude i samfundet, som endnu ikke er fortrolige med den

slags forskning, men som får ansvaret for gennemførelsen af de programmer, som et sådant Center vil fremlægge som mulige løsninger.

Der er intet i artiklen, som ikke er velkendt for dansk fremtidsforskning, men vi finder fremstillingen så eminent som politisk pædagogik, at vi er overbeviste om, at danske kolleger kan lære deraf. For én ting er at kunne drive videnskab; en anden og lige så vigtig sag er, at man elsker sit nationale sprog og kan fremstille sit ørinde så klart og direkte som muligt. Her mener vi, at Dr. Ziegler har præsteret det fremragende.

Den ene ting, de fleste ønsker at vide mest om, er nok den, de er mindst udstyrede til at kende – det er fremtiden. Kan vi vide noget som helst om, hvordan den fjerne fremtid vil se ud? Kan den forudsiges med nogen som helst nøjagtighed? Hvordan bærer vi os ad med at beskrive noget, som endnu ikke eksisterer? Er der flere end én mulig fremtid? Og i dette særlige tilfælde, hvad er uddannelsernes fremtid?

Det er en afgørende opgave for *The Educational Policy Research Center* i Syracuse at besvare disse spørgsmål på en systematisk og anvendelig måde. Det er et afgørende udgangspunkt for EPRC's arbejde at se det vi gør i dag i vor uddannelsespolitik som en betydelig indflydelse på uddannelsernes fremtid.

Om at lære at vurdere fremtiden

I indstillingen over for uddannelsens strategi er EPRC interesseret i såvel den nære som den fjerne fremtid. Men de fleste forudsigelsesteknikker er kun pålidelige, når det drejer sig om den korte fremtid – op til ti år som det mest vidtgående. Jo længere ind i fremtiden vi ønsker at se, des mindre kan vi stole på de traditionelle forudsigelsesteknikker. Der eksisterer i virkeligheden ingen almindeligt anerkendte teknik-

ker for at vurdere samfundet, teknologien og uddannelsen op til og forbi året 2000.

Forskningsmetoder til studier af fremtiden er nye, de er ikke endnu almindeligt kendte, og de behøver bestandige modifikationer og udvikling. Derfor er den opgave, som EPRC har påtaget sig, uden værktøj, der er umiddelbart anvendeligt. Og af denne grund har det siden dette programs begyndelse i 1968 været nødvendigt at anvende en betydelig indsats på at studere de metoder, der kan anvendes på en sådan udvikling.

Og da man i EPRC mener, at uddannelsernes fremtid i Amerika angår mange personer og organisationer, er det klart, at disse forskningsteknikker – både brugen af dem og deres begrænsninger – må blive bekendt for mange. Kort sagt, mens det er nødvendigt for EPRC at udvikle sin egen kapacitet til at tænke angående fremtiden, så må man samtidigt gøre det muligt, at også andre udvikler denne kapacitet. Som en organisation, der arbejder med uddannelsesstrategi må EPRC udbrede kendskab til disse metoder og til de resultater, der nås igennem dem.

Fremtidens usikkerhed

Ethvert forsøg på systematisk at vurdere de mulige

tilstade, der måtte eksistere i den fjerne fremtid, drager alle vanskeligheder ved menneskelig vurdering med sig. Folks vurderinger af fremtiden er forskellige, for der er mange forskellige forventninger om fremtiden, og mange forskellige ønsker om dens udformning. Hvad folk finder sandsynligt m. h. t. det, der vil ske i fremtiden og de sociale forandringer er i høj grad forskelligt. Folk er uenige om betydningen af og vigtigheden af og virkningerne af de kommende forandringer. Derfor vil de forudsigelser, man kan udarbejde, de økonomiske omkostninger derved, og fordelene ved alternative løsninger i høj grad være udsat for mange menneskers og mange organisationers individuelle vurderinger. Vi kan ikke se bort fra nødvendigheden af folks vurderinger og de valg, de foretager på grundlag deraf.

Men dette betyder, at fremtidige løsninger i det hele taget vil afhænge af folks meninger? Næppe. Men det betyder, at vores spekulationer og forudsigelser må fremsættes med stor klarhed og være stærkt præget af systematisk arbejde.

En af de bedste måder, hvorpå man kan tage sig af den usikkerhed, der ligger i al fremtidsforskning, er at overgive forudsigelsens metoder til så mange forskellige arbejdsgrupper som muligt. På denne måde bliver det muligt at bringe op i lyset det størst mulige format, den størst mulige rigdom og forskellighed af ideer om fremtiden. Det vil således blive muligt at beskrive forskellighederne i vores forventninger og ønsker, og at analysere årsagerne til disse forskelligheder.

Vurderingerne af uddannelses-strategien

Hvad er betydningen af fremtidsstudier for vurderingen af uddannelses-strategien? Simpelt hen, at denne strategi skal passe til udformningen af fremtiden og ikke skal være belastet af fortidens løsninger. Strategi, det er beskrivelsen af valgmuligheder. Vi kan ikke mere vælge mellem fortidens løsninger. På godt og ondt har fortiden lukket sig; den er gået over i historien. Alle vores valgmuligheder må angå fremtiden og den alene. Hvad uddannelsen angår, så går der lang tid mellem nye ideers udformning og deres gennemførelse. Den strategi, man anlægger i dag, og dens gennemførelse gennem lovgivning og bevilling af økonomiske midler vil influere uddannelsen i mange år fremover – i det mindste for en generation, ofte længere. Det er det kendte eksempel, at millioner af skolebørn undervises i bygninger og materiel, der blev til for 50 eller 60 år siden.

Det bør understreges, at EPRC hverken anlægger strategien, eller tænker sig at få indflydelse på den. EPRC mener heller ikke, at det er dets formål at kæmpe for denne eller hin uddannelses-strategi. Hvis

det er vor opgave at udføre er at forøge lovgivernes og administratorernes muligheder for at foretage deres afgørelse med større klarhed og viden om de forskellige uddannelsesmæssige alternativer. Men politikerens og administratorens hverdagsarbejde og det pres, som arbejdets udførelse lægger på ham, gør det vanskeligt for ham at se langtidskonsekvenserne af hans beslutninger. Under dette pres er det let for ham at overse nye og mere anvendelige løsninger og de virkninger, de kan have på længere sigt.

Det er således ikke hovedopgaven for EPRC at kæmpe for eller at udvikle nogen bestemt uddannelsespolitik. Nej, opgaven er at skabe større klarhed om vurderingen af langtidsvirkninger, og at beskrive alternativer, der under dagliglivets pres kunne blive overset. Men naturligvis betyder eksistensen af et sådant Center en ny tilføjelse til det apparat, gennem hvilket uddannelsespolitikken bliver formuleret.

Desuden betyder vurderingerne af alternative uddannelsespolitikker meget mere end de sædvanlige vurderinger af omkostninger og effektivitet. Der involveres meget mere end skønnet om en given uddannelsespolitik, dens succes og dens omkostninger. En tilfredsstillende analyse af latente virkninger af en given uddannelsespolitik må også omfatte en række samfundsaspekter, der ikke normalt anses for at have med uddannelse at gøre.

Endeligt må det også tilføjes, at under vurderingen af alternative politiske løsninger af uddannelsesbehovet ønsker vort Syracuse Center også at se videre end til de traditionelle uddannelsesmål. Det er nødvendigt at inddrage helt andre målsætninger. Den nuværende krise i det amerikanske uddannelsessystem skyldes ikke mindst det amerikanske folks dalende tillid til de gammelkendte målsætninger for vort uddannelsessystem. For første gang i næsten 50 år rejser der tvivl om de menneskelige og sociale mål, vi har i vores uddannelser. Vurderingerne af uddannelsespolitikken kan ikke længere begrænses til afvejning af alternative midler til virkeliggørelse af de traditionelle sociale målsætninger. Nu må man også medtage analyse og diskussion af alternative målsætninger i dybeste forstand.

Ved at man indarbejder langtidssynspunkter, bliver det således muligt og nødvendigt at drøfte og overveje konsekvenserne af helt nye mål for uddannelserne.

Alternative fremtider:

Forudsigelser, prognoser, indgriben

Et afgørende aspekt af en sådan videnskabelig analyse er, at man beskriver alternative fremtider. Både m. h. t. uddannelserne og deres sociale omgivelser. Ideen om alternative fremtider forudsætter, at man

skelner mellem at forudsige fremtiden, at lave prognoser og at gøre ind i den fremtidige udvikling. Det er ikke EPRC's opgave at spå om fremtiden. Videnskabeligt set, mener vi ikke, at fremtiden kan forudsæges, og det er i alt fald ikke vor opgave at gøre det. Den, der hævder at kunne spå om fremtiden, påstår, at han er i stand til at vide, hvad der vil ske. Nogen sådan påstand ønsker vi ikke at fremsætte.

En mere konventionel måde at behandle fremtiden på er at formulere prognoser. En prognose er en projektion ind i fremtiden ud fra den bedst mulige information, man har for øjeblikket. Det er et skøn over, hvad der vil ske, hvis man forudsætter, at hidtidige tendenser og det historiske samspil vil fortsætte uændret ind i fremtiden. Man forudsætter her, at der ikke vil ske indgreb – hverken planlagte eller tilfældige – som kunne ændre disse omstændigheder.

Men strategi og politik er en form for intervention. Folk beslutter sådanne interventioner og sætter dem i værk, fordi de mener, at det vil gøre fremtiden forskellig – og bedre. Ellers ville der jo ikke være nogen mening i at tage beslutninger ud fra et frit valg; der ville ikke være nogen mening med planlægning. Strategi betyder indblanding – også omfattende den eventuelle beslutning om, at man ikke vil gøre ind ide forhåndenværende tendenser. Selve den forskning, der forbereder en sådan indgriben eller ikke-indgriben, er allerede en indgriben. EPRC accepterer ikke, at der kun skulle være én eneste, forudbestemt fremtid, som man ikke kan ændre på. Der er forskellige fremtider, der kan blive til virkelighed, altsammen afhængigt af formen og styrken af den indgriben, vi kan foreslå. Der er alternative fremtider, og kun én af dem vil blive til virkelighed – i det øjeblik den bliver til nutid, og vi kan ikke med sikkerhed vide hvilken af dem, der vil blive. Men i et vist omfang kan der ske det, at en bedre fremtid vil blive virkelighed, end den der skyldes en uændret fremskrivning af fortiden. Det afhænger altammen af den visdom og den realisme, hvormed vi træffer vort valg. Det er derfor, at systematisk behandling af fremtiden ikke må begrænses til vores forventninger, men også må indeholde vores intentioner. Med andre ord, EPRC vil formulere prognoser, som kan være til nytte, når man skal forstå strategiske problemer. Og her må vi altid fastholde, at sådanne prognoser er skøn over, hvad der efter al sandsynlighed vil finde sted, hvis der ingen indgreb foretages.

Beskrivelse af fremtider og fremtidsperspektiver

Det er typisk for folk, der lægger planer om fremtiden (og der findes ingen anden planlægning end den, der handler om fremtiden) er det, at de normalt

fremskriver nuværende tendenser ind i fremtiden. Når det kommer til stykket, kan kun fortiden levere de kendsgerninger, der er til at stole på. (Dette er, hvad vi i Danmark med et nyt ord kalder for nul-prognoser. Red. anm.). Der eksisterer ingen fremtids-kendsgerninger. Men denne tilbøjelighed til at beskrive fremtiden ud fra fortiden pålægger os urimelige lønker. Den frister os til at tænke, at fremtiden vil blive en direkte fortsættelse af fortiden. Mange mennesker antager, at selv om fremtiden vil blive præget af, at der bliver flere og flere mennesker og en mere og mere avanceret teknologi, så vil den alligevel i det store og hele ligne fortiden. Og hvis vi tror, at fremtiden vil blive ligesom fortiden, så vil vi også *opføre os*, som om fremtiden vil blive det samme som fortiden, og med den holdning *kan* fremtiden komme til at minde meget om fortiden!

Nu er der naturligvis på mange måder kontinuitet i vor historie, og det er vigtigt at kende så meget til den som muligt, for den sætter grænser for, hvad der er fremtidsmuligt. Men en alt for ydmyg give-sig-ind under fortiden, er en fristelse til at binde sig til uforandrede fremskrivninger og vil let fordunkle mulighederne for – og måske ønskeligheden om – en fremtid, der er ganske forskellig fra fortiden.

I stedet for at anvende en tænkning, der udelukkende slutter fra fortiden til fremtiden, kan det være nyttigt at forsøge at ræsonnere fra fremtiden tilbage til nutiden. For eksempel kunne vi forsøge at anlægge en strategi, der ikke går ud på at tilpasse fremtiden til fortiden, men at skabe – at »opfinde« – en fremtid, der er forskellig fra – og på afgørende måde – er i diskontinuitet med fortiden. Dette fremtidsperspektiv placerer beskrivelsen af alternative fremtider som kernen af det videnskabelige arbejde, vi skal lave i Syracuse. Det skulle også fremme interessen for alternative målsætninger for uddannelsernes strategi. I stedet for at blive slæbt modstræbende ind i fremtiden, kunne vi forsøge at hale fremtiden hen til nutiden. I stedet for at definere en strategi, der kan tilpasses fremtiden, kunne vi så ikke forsøge at opfinde en ny fremtid og give forslag om, hvordan den virkeligøres?

Denne ændring af vort perspektiv er vigtig. Den udvider horisonten for vor forskning. Den understøtter også vores tanker om utopiske ideer. Det vil sige, at vi bør opfinde alternativer, der ikke normalt anses for overkommelige eller gennemførlige. Men disse fremtidsperspektiver, der så at sige bevæger sig baglæns fra fremtiden til nutiden, begrænser også vores utopiske muligheder. De kræver, at en hvilken som heslt vision af fremtiden – hvor tiltalende (eller afskrækende) den end måtte være, må omfatte en detaljeret beretning om, hvordan vi kommer herfra og dertil. Med andre ord, ethvert utopisk alternativ,

hvorm man har visioner, må ikke blot beskrive fremtiden, men også være gennemførligt og plausibelt ud fra nutidens udgangspunkter.

Vi kunne kalde denne beskrivelse af mulige veje fra nutiden og hen til alternative fremtider en analyse af fremtidens historie. Her må utopiske forestillinger følges op af og parres med beskrivelse af detaljerede sociale målinger, økonomiske og demografiske parametre, operationelt overkommelige muligheder hos det politisk-administrative apparat, og ændringer i værdinormerne – alle de faktorer, der tilsammen kan blive en plausibel og gennemførlig vej fra nutiden og til fremtidige tilstande. Det vil have en sober virkning på ens fantasi, om man udsætter den for disse faktorfaktors begrænsninger. Herved vil man øge realismen i ens skabende indsats, man vil blive tvunget til at udarbejde specifikationer for mulige alternativer. Denne skridt-for-skridt beregning af interventioner er netop planlægning. Vi taler her om at forestille sig mange veje ind i fremtiden på en sådan måde, at man samtidigt kan vurdere deres praktiske muligheder.

Vort Center i Syracuse skal ikke på nogen måde begrænse sig til en beskrivelse af de fremtider, der er tilstede og ønskelige. For mellem de muligheder, vi står overfor, er der også andre, der vil betyde den fuldstændige ulykke. Når man også må udvikle detaljerede visioner af sådanne mørke fremtider, er målet at kunne være med til at forhindre dem. Forskningsopgaven består ikke i at beskrive, hvad der vil ske, men at tegne en vej fra nutiden frem til mulige nederlag, for at man kan lære, hvordan man griber ind, enten for at hindre en sådan udvikling eller at mildne den.

Prognoser om ændringer i værdinormer

En af de allervanskligste, men samtidigt nødvendige opgaver, når man arbejder med alternative fremtider, er at beskrive fremtidige ændringer af værdinormer. For det er muligt, at det amerikanske samfund, ja måske hele verden nu gennemgår en kulturrevolution, der udfordrer (eller måske udsletter) meget af den konventionelle visdom og de nedarvede værdier. Det er muligt, at vi lever i en tid, hvor almindeligt

antagne vurderinger af uddannelse, måder på deltageelse og mønstre for udbredelse, kunstens udvikling, altsammen undergår gennemgribende forandringer. Det er muligt, at vi er vidner til en ny verdens fødsel, svarende til den industrielle revolutions gennembrud eller overgangen fra middelalder til renæssance. En sådan formodning – der længe har været genstand for såvel løs snak som kritisk tænkning – har den værdi, at den kan stimulere udviklingen af helt nye tanker om de alternative fremtider – tanker, som folk endnu ikke er i stand til helt at forstå. Hvis forandringer af et sådant omfang skulle være i vente, rejses på ny de store spørgsmål om menneskets værdighed, lige så alvorligt som i det 18. århundrede på Voltaires tid. Da vil meget lidt forblive uforandret, og intet af traditionen vil undgå at blive udfordret – heller ikke vores anskuelser om uddannelse.

Man kan f. eks. nævne de nye udviklinger i molekulær biologi og genetisk manipulation. Her vil de mulige ændringer i værdisystemerne få meget stor betydning, både nutidigt og fremtidigt. Overgangen i moderne videnskab fra dens arbejde med en objektiv verden og det »stof« den inderst inde er lavet af, til optagethed af menneskets egen genetiske karakter er meget mere end en udvidelse af videnskabens magt til at iagttagte, eksperimentere og manipulere. Det kunne meget vel være en overgang, der vil provokere ægte diskontinuitet i de spørgsmål, der må stilles og besvares. Når biologien ser i sit mikroskop, er det da et objekt, han stirrer på, eller er det sig selv? Dette spørgsmål antyder en ændring fra den videnskab, der plejede at udøve indflydelse på verdens natur, til en teknologi, der betyder indgripen i menneskets egen natur.

Det må forekomme indlysende, at ingen systematisk indsats angående alternative fremtider i uddannelsene kan være relevant, uden at man samtidigt er optaget af kvaliteten af menneskelivet, de værdier, der sandsynligvis vil ændre sig, og de måder hvorpå menneskets menneskelighed kan tænkes bevaret eller styrket. Det er derfor endnu en opgave for Centret i Syracuse at finde ud af, hvordan man laver prognoser angående ændringer i værdisystemet i forhold til ændringer i ideologi, institutioner og uddannelse.

Pluralism and The Future Human Society

By *Johan Galtung A. F.*

Vi foretager hermed et eksperiment. Nedenstående artikel bringes på engelsk, og hvis tidsskriftets læsere kan billige det, kan vi tænke os at gøre det igen, fra tid til anden.

Send os venligst et brevkort, hvis De ikke mener at kunne følge stoffet på engelsk, og De vil så modtage en duplikeret oversættelse af artiklen. Det er os en glæde hermed at introducere professor Johan Galtung, Oslo Universitet. Galtung er en af de internationale kendte pionerer i fremtidsforskningen og var den ene af initiativtagerne til den første internationale fremtidsforskningeskongres i Oslo 1967. (Den anden var Robert Jungk, der også optræder i dette hæfte). Gal-

tung er kendt som sociolog, men endnu mere som direktør for det Internationale Fredsforskningsinstitut ved Universitetet i Oslo. Desuden er han korrespondent medlem af vort Akademi for Fremtidsforskning og blev for nyligt i Japan valgt til medlem af den internationale komité, der skal forberede den tredje internationale fremtidsforskningeskongres i 1972.

Nedenstående artikel foreligger ikke på norsk, men er skrevet på engelsk som forelæsning ved den Anden Internationale Fremtidsforskningeskongres i Japan, april i år. Vi finder den så klar og velformuleret, at vi forsøger at afstå fra at lade en anden person skrive den om på dansk.

1. Introduction

Human beings are infinitely complex and human societies even more so, but to understand them and change them we must have some simplified way of thinking about societies. And there is no scarcity of variables and models, for each author sees one or some aspects that he develops into a perspective, and each perspective serves as a basis for another author to develop still another perspective, often an anti-perspective that at some point leads to the opposite conclusions.

The following is one such perspective, and it is also an anti-perspective. It permits us to think in a certain way about societies in the past, the present and the future. But it is a perspective that denies the idea that "development" is continuous, or in one direction only. The perspective does not deny that it is also interesting and important to analyze societies in terms of, for instance, the following variables:

1. agricultural productivity
2. percentage of working force not in primary sector
3. GNP/capita
4. size of socio-economic unit

and distinguish between *primitive*, *traditional*, *modern* (industrial) and *neo-modern* (post-industrial) societies as these variables increase in value. But here we are concerned with another type of perspective, which is based on two variables only: *collectivist-individuals*, and *vertical-horizontal*. We shall start by exploring these variables.

2. Four social models

In a *collectivist* society there is an emphasis on that which is *similar*, which human beings have in common. By way of illustration the use of uniforms in a monastery, a factory or a military unit may serve, or the way in which most Japanese middle class males dress: dark suit, white shirt, dark tie, black shoes, discrete stockings. The contrast is an *individualist* society where the dominant ethos is an emphasis on that which is *dissimilar*, that which makes one human being different from another. Clothing habits may again serve as an example, but the most commonly used illustration is, of course, in terms of attitudes. In collectivist society there will be an emphasis on consensus, a steady reference to agreement, where individualist society will stress disagreement, more

specifically, in individualist society there will be a high evaluation of the person who has his own opinion, who is original, who is able to withstand pressure and stand by his deviant attitudes, come what may. The person who bows to group pressure is in for criticism and disdain, whereas in collectivist society he is considered loyal, able to understand that his own self is only a part of something greater than himself, able to align himself with the collectivity. In individualist society the individual tries to attract attention to himself; in collectivist society he deflects any attention he may attract towards the collectivity. The collectivity is the social unit, whereas individualist society the individual itself, the social atom, is the unit.

The other dimension is more complex. It has, of course, to do with authority, dominance, power. In vertical society there is a difference between individuals where authority is concerned; in horizontal society there is little or no such difference. Expressed differently: in vertical society there is an emphasis on *inequality*, in horizontal society on *equality*. But this is of course only begging the question: where does the inequality come from? Or the equality? Just to give one tentative answer to this perennial question facing sociologists of all epochs: *inequality comes from certain ways of organizing the interaction process*. When there is no interaction, when individuals are completely unconnected, inequality is only a potential. But when they interact something happens. Unless great care is taken interaction enriches one individual more than another. It is like the trade relation between a country producing raw materials and a country producing manufactured goods: the latter may pay a very good price for the raw materials, and still enrich itself because of all the important indirect, "spin-off" effects: the skilled labor needed, the general education needed, the scientific research stimulated, the subsidiary industries, and so on. Correspondingly for human beings: a director will generally have to meet challenges that will develop more fully his potentialities than the worker can ever dream of, and the same with the chairman of an association relative to the general member. But whereas other members have a chance to become chairmen, few workers become directors and when the raw material producing countries of today are industrialized their former industrial trade-partners will be post-industrial; and inequality will be preserved.

In short: in an interaction relation that is not completely symmetric like the relation between two students, or between two professors, or between two industrial nations trading cars for transistor radios, one party enriches itself more than another. This can

be expressed as exploitation, as a surplus taken from the other party, as in marxist jargon, and sometimes this may be very appropriate. Particularly important is how the surplus is used for further enrichment, e.g. through investment or luxury consumption so as to maintain the inequality.

If we now combine these two variables we get four types of societies:

	<i>Collectivist</i>	<i>Individualist</i>
<i>Vertical</i>	Model I: <i>conservative</i>	Model II: <i>liberal</i>
<i>Horizontal</i>	Model III: <i>revolutionary</i>	Model IV: <i>post-revolutionary</i>

We have to say something about these four societies to give them more meaning, and we shall show that very much can be inferred from the two variables that define the four societies. But before this is explored it should be mentioned that whereas there are clear examples of Model I (England in last century, Japan today with the important difference that access to education is more like in liberal Model II society making society a "degreeocracy" divided in educational layers rather than an "aristocracy"), Model II (USA, Norway, Soviet Union, to mention three examples) and Model III (China, Cuba and Tanzania) in terms of what these societies stand for, in terms of their *ethos*, *there is no example readily available of Model IV societies*. There is even a certain reason to doubt whether it is a viable society at all. But this is precisely what we want to explore since Model III may be a terribly important society for mankind to develop in the future.

3. A note on the word "radical"

Before we proceed some words should be said about the concept of "radical". It is conceived of here as a *relative* term. No one is "radical" in any absolute sense. To be "radical" is to criticize the very basis of an existing social order and to lay the basis for a new one. He who works for liberal or revolutionary society in a conservative society is a radical. His major ideology is the idea that a person's position should not depend on his father's position but on himself. It should be achieved, not ascribed, to put it in sociological terms—it should be based on *internal* characteristics like ability, creativity, not on *external* characteristics like father's status, sex, primogeniture, race, and so on. These were the great slogans of last century, and still tremendously significant.

To transfer the power over some or all means of

production in conservative or liberal society and put them in the hands of bureaucrats instead of capitalists is *not* a radical step in terms of this way of analyzing societies. Societies do not become more or less horizontal or more or less individualist by such simple means; much more penetrating changes are needed for that purpose. Thus, the growth of individualism seems to have been an extremely slow process starting (perhaps) with the Renaissance, out of the Middle Ages, and the growth of horizontalism, (perhaps) with the French Revolution. Both were fundamentally radical moves, and it may, of course, be argued that the state control over the means of production combined with human rights and welfare policies could facilitate a move towards horizontalism just as the establishment of viable and sufficiently big security communities could facilitate a sizeable measure of individualism. But welfare states as we know them are basically Model II societies developing into meritocracies, and security communities very easily become Model I societies with a military upper caste; both of them vertical societies.

To be radical in Model II society is to work for Model III or Model IV societies, and we now turn to an exploration of what that means. As a point of departure let us look at these societies in terms of their goal of life and of their capacity to make human beings happy.

4. The goal of life in the four models

One can now ask: what is the *goal of life* in these four societies? What do human beings aspire to, what gives meaning to life? The answer is relatively clear from the definitions. In *conservative* society the goal of life is to *serve* the pinnacle of the vertical collectivity; it is to *serve and be like him* (or her). It is not to *be him*; that is impossible in a society that does not permit mobility except by caste and seniority. In *liberal* society the goal of life is individual mobility, to use the advantages one may have in terms of ability to make a career for oneself, to be a *success*—to be above others. In *revolutionary* society, correspondingly, the goal of life is to promote the *equality* of the total collectivity yet not to be dissimilar from it.

But what could be the goal of *post-revolutionary* society? Individualism means self-realization, but in egalitarian society self-realization must not take place at the expense of anybody's else's self-realization. It must be a self-realization that also contributes to the realization of other's selves, even when and if these selves are different. This goal has been formulated by many of the world's great thinkers, for instance by

Gandhi and Marx alike, but the road from goal-formulation to social implementation is long and tortuous.

5. Happiness in the four societies

If we now should rank these societies in terms of how happy they can make people rather than how rich they can make them some speculations may perhaps be possible. However, there is a great danger inherent in such speculations: the tendency to evaluate one society in terms of another. Thus, it makes no sense to criticise Model I society because it does not permit individuals to rise by their own efforts but only, in exceptional cases, by grace from above (e.g. by means of adoption into an upper class family) Model I society never intended to offer this type of gratification to its members; it was not even regarded as a gratification. What Model I society offered to all its members was the chance to serve the collectivity as represented by the top—the lord, the King and the Lord. That there was abuse of this is well known, and that this was combined with the most extreme types of exploitation is equally well known. But in principle *everybody*, low as well as high, had the chance to live up to this ideal, for one can serve from any position.

But not everybody, in fact *only very few*, can achieve what Model II has to offer individual, vertical climbing, mobility, career, success. It is like the two major versions of Christianity: the Catholicism of Model I society offered salvation to all who followed some specified rules whereas the puritanism protestantism of Model II society kept people in uncertainty by offering salvation only to *some* who were able to achieve according to criteria of deeds and/or faith. In Model I *everybody* can serve from his position, in Model II *only a few* are granted success and receive laudatory obituaries in the newspapers. Model II somehow puts goods, capital, ideas, talent and people in motion in such a way that human beings can live with less material deprivation, but not necessarily with more happiness. If the latter is related to the relation between ambition and achievement, then not everybody can achieve in Model II society in the sense of becoming tops in their field, and the result will be frustration regardless of how high the level of material well-being may be. In this sense Model II society is probably the most cruel of all societies, and this is reflected both in psycho-somatic symptoms and in suicide rates.

But what about Model III and Model IV societies? They also have their problems, but perhaps not as

much so as Model II society. Thus, in Model III individuals are not exploited and they are not under any pressure to carve out for themselves a high position in the status hierarchy. On the other hand, the goal of the society is to serve a horizontal collectivism, and that immediately raises the problem of whether a hidden rank dimension does not creep in at this point. Thus, could it be that the hero who sacrifices himself for the collectivity to become really horizontal is the new aristocrat/meritocrat (the upper classes of Model I and Model II societies, respectively), and that the effort to emulate him is the correlate of striving for success? Maybe, no empirical society is so pure and simple as the four models indicate. And it may also be said, as it is actually said in contemporary China, that this is a transition stage before a truly egalitarian society without any elites, any hero-worship, is obtained, a society everybody is permitted to serve equally and fulfill this goal. But transition stages often show a tendency to become permanent.

But the difficulty is, of course, that even if society is structured in such a way that division of labor does not force people to be dissimilar, there still seems to be much dissimilarity between human beings (although this *search* for dissimilarity is, itself, a sign of Model II society thinking). Any collectivist society protects the individual against loneliness, but it also forces on him a uniform pattern that may be very frustrating—like assigning the same number of shoes to everyone. This is avoided in Model IV society; everybody is supposed to pursue his individuality, as long as he does not prevent others from doing so—but does this not lead to loneliness, even if he is not frustrated because he does not obtain success, like in Model II society? This is quite possible, and a typical example of a problem we now have to keep in mind in our effort to explore Model III and Model IV societies further, after these first exploratory remarks.

6. Dynamics of the four societies

If one now looks at the definition of the four types of social order it may strike one that Models I and IV are in a sense unbalanced whereas Models II and III are balanced. If a social order is vertical, in other words if there is an emphasis on inequality at some crucial point, must there not also be an emphasis on dissimilarity? And would not equality be much more easily obtained if the society already has as one dominant theme the collectivist emphasis on similarity between its members? Or, put differently: how can a society remain collectivist if it is vertical, and how can it remain horizontal if it is individualist?

One way of attacking this type of problem is by studying the simple mechanism on which Model I societies are built. Individuals are placed in the social structure on the basis of characteristics already known at birth: father's position, sex, primogeniture, race, and so on. In other words, the differences that are really individual in the sense of belonging to that individual as something developed, unfolded or revealed during *his own* life-span do not count, in principle. The allocation to a social position is on the basis of external characteristics, permitting the individuals unlimited emphasis on similarity of internal characteristics (the same soul in front of God, the same allegiance). Of course, very often there was a sharp drop in similarity moving down from the top layers in Model I society, down to the bottom layers (that might constitute the majority, even 90% or 99% of the society) and encountering other races or ethnic groups—brought in to serve collectively the master group. But this was no problem: other races could be defined away as non-human.

Is there anything similar in Model IV society, which is also unbalanced? It is more difficult to conceive of how that internal contradiction can be resolved as, indeed, it was in Model I society. As we have argued above, the vertical dimension is to a large extent a product of the interaction process itself; it grows out of and is maintained by asymmetric value exchange. Hence, in order for the vertical dimension to be less emphasized, or to be reduced down to zero, one might speculate that there are two different approaches that could be chosen; one by Model III society, and one by Model IV society.

In Model III society horizontality might be brought about through *vertical rotation*. The model would be associations as they are found even in Model II society where the chairman has a very time-limited mandate, and one might have the rule that no factory, institute, etc. should be so big that not everybody could have the chance of sometime being director and receive and meet the challenges this implies, and grow and develop with the challenges. But there is also another possibility in this society: to structure all work relations in such a way that *interaction becomes symmetric*. This means a much more dramatic change in social structure than the rotation method, for rotation only means that a Model II structure is preserved with more mobility, including downward mobility (like the chairman of a university department who steps down after some years in office). Under this alternative method the basic authority structure would be through *direct participation* and *direct democracy*. All members are equal not only in the long run, but in the short run: they

work together and they decide together, and a "chairman" could never be more than a secretary.

For both methods collectivism with its similarity could be maintained. Since the collectivism is horizontal, members would have to do essentially the same things so that there would, probably also have to be some *horizontal rotation* (like students doing farm work), or some new ways of combining activities (like growing vegetables on campus and bringing campus into farms). Both methods would be compatible with the similarity principle, but as for the problem of bringing about a less vertical society the second method would probably be better than the former. The reason is simply that if the time period for rotation is too long an individual may cling to a position that brings *advantages* (like a president who refuses to step back) or that is particularly *interesting* to him individually, and refuse to move on to the next type of occupation.

Great ingenuity is therefore needed to change the social structure so that it becomes horizontal and collectivist, and what is required is probably, in general, *a denial of the division of labor principle*. With lasting division of labor it is almost impossible to avoid some asymmetric interaction at some point in the structure, and with asymmetry not only inequality but also dissimilarity is brought into the picture because individuals are shaped by what they do—to a large extent.

And this is what the Cultural Revolution in China was about: precisely effort to avoid the rebirth of a Model II society (according to a Soviet model) and really an effort to shape a Model III society.

But even more ingenuity is needed for Model IV, which we have called *post-revolutionary society*. In this society the task is to try to combine a maximum of self-expression with a minimum of inequality. To do this it is impossible to see how everybody can, over the short or long run, perform the same job or job-combination as in Model III society. Rather, they should have jobs, or whatever it would be called, that really "speak to their condition" at any given time. In Model I the loyalty was to the vertical collectivity in which one was embedded, the firm, the feudal fief, or the nation for that matter; in Model II to the profession so that one could change firms at will but be truthful to one's profession and one's ability level; in Model III to the equality and similarity in the total society. But in Model IV there would have to be a combination of all this: loyalty to the realization of one's own self without in any way endangering, but on the contrary enhancing, the self-realization of others. Instead of tailor-customizing the person to a job by cutting off a desire here and

an inclination there, making him believe that his abilities point in the direction of an unambiguous occupational choice (as Model II does) or that everybody can be handled by the same, uniform formula, however complex (as Model III would do) the idea would be to *tailorcustom the job to the individual*. There is already a forerunner of this in many societies the principle that physically and mentally handicapped also are entitled to jobs, and that jobs should be constructed around them if jobs as usually defined do not fit them and their special needs. Ingenuity is needed, but it is possible and much more can definitely be done. Moreover, it would probably also turn out differently when the motivation is less to provide more labor with low skill levels, and more to act in accordance with the ethos of Model IV society.

The ingenuity people in Model II society often show when they have vacations and construct highly imaginative time-patterns also testifies to the possibility, in principle, of living lives as varied as some people manage to make their attitudes, or their clothing, their housing and their food. It contrasts profoundly with, for instance, the proverbial Japanese tourism with the vertical collectivity moving around with funny hats and behind the tour-leader with a flag (this is the vertical dimension), all of them dressed alike and above all seeing exactly the same things (this is the collectivist dimension). (In general Japan is so important in all kinds of sociological comparisons because it is the only rich, modern, technical-economically developed Model I society). But in tourism people do not really interact, they only prey on the interaction pattern formed in the host society. The strange equality among tourists, however differently they exercise their tourism and regardless of economic level (in front of Taj Mahal they are all the same) is artificial; it is brought about at the expense of some inequality elsewhere. And the question is again; can one have this individualism without also having some inequality somewhere?

Symmetric interaction through the principle of denying division of labor does not constitute an answer for it does not offer the varied experience demanded in Model IV society. *Vertical rotation* to avoid long term vertical differences (and in particular to avoid the accumulation of vertical differences) provides variety and might work better. But there is *a third factor* that has not been brought in so far: *a lower level of interdependence so that asymmetry would matter less*. In other words, a higher level of self-sufficiency of small units, even down to the individual himself, so that he is able to break off any interaction pattern that becomes exploitative. The ques-

tion, then, is whether this can be done at all or puts a constraint on human society so that it no longer is a society as commonly conceived of. So, how could one conceive of Model IV society in concrete terms?

7. Post-revolutionary society explored: a first approximation

Model IV society should be seen as consisting of largely self-sufficient units that are relatively small, and extremely different among themselves. For a unit to be self-sufficient it has to provide at least for satisfaction of such primary needs as food, clothing, shelter, sexual gratification, a minimum of security and adequate settings for procreation and raising children. In a society with a *low* level of technical development this calls for a largely rural setting and a village culture, and would be the type of society Gandhi dreamt of. But there is no need to restrict it to this low level of development. In even the relatively near future agricultural productivity may become so high that cities can grow their own food synthetically in one way or another. Thus, one of the oldest mechanisms of exploitation, what the latins-americans so aptly call "colonización Interna", internal colonization of the villages by the cities, will be eliminated. Gandhi wanted to destroy this relationship by eliminating the dependence on the cities; according to this technological vision it can be destroyed by eliminating the dependence on the countryside. So, why not do both—why not think in terms of a future society where both cities and villages are mutually independent and self-sufficient so that they cannot exploit each other?

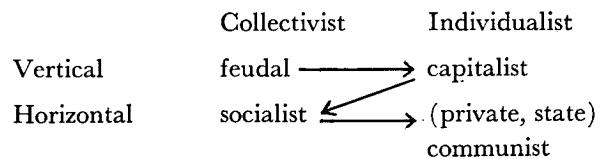
But will there not be rank differences, a higher quality of life in one than in the other? Possibly, but this can also be reduced by means of increased variety—cities can all be dissimilar and so can villages—and by means of a high level of mobility. In other words, a *pluralist society* with high mobility between mutually independent and self-sufficient units should be a new society where the two ideas of Model IV society, individualism and horizontalism, are both possible. Individuals would not be forced to be similar, nor should they be forced to move between the autonomous units if they find a place that "speaks to their condition". But the very possibility of doing so would make society more horizontal, for there would be no way of tying people to a permanent condition of bondage.

This society also offers a solution to another problem that both Model I and Model II societies have in common: the idea of life-long service in one field. In other words, the idea of division of labor with

allocation for life of a person to *one position* (usually even one work place) in Model I society and to *one career-line* or profession in Model II society. In Model III society this monotony (which was more justifiable when life expectancy was 40 years than when it is 80) is broken through vertical and horizontal rotation, and also by building into jobs more variety. Actually, capitalist firms in Model II and even in Model I society (Japanese version, particularly) can also do much of this by expanding the firm so as to cover a sufficient variety of jobs to offer a varied life experience to employees who are "loyal to the firm" and/or "loyal to the profession", at the same time as they move around in such enormous *zaibatsu*.

But a *total society* will obviously have even more to offer in terms of variety, and that would be at the disposal of the individual in Model IV society. Hence he would not have to be loyal to anything but his desire for all-human fulfilment. He does not have to be constant in any sense, or predictable—he can change attitudes and indeed jobs, professions as he goes along and develops and grows—he can be, with Marx, a hunter in the morning and a social critic at night. In that sense he would live in a truly human society that does not put human beings in the strait-jackets of verticalism or collectivism.

To summarize, it may actually be said that this is an expression, in a non-marxist way of analysis, of the old Marxist scheme:

for "communist society" is but another word for a utopia permitting self-realization for all. But we prefer our own hopefullyless worn-out formulations.

8. The utopian tradition

Let us now approach this problem through the fascinating part of human literature called *utopia literature*, for there are some characteristic elements in that tradition that are highly relevant in this context. At the same time this gives us another approach to the problem of exploring Model IV society.

First of all, there is the basic idea in the utopian literature that *human beings are good*, deepest and innermost. If they do not appear good, but evil, it is because a wrong social structure has made them so. Hence, in order to make the inherently good human

nature unfold itself, society has to be changed—it is not sufficient to try to convince individuals to change themselves through, for instance, conversion. In Arthur Koestler's terms utopians are *commissars* rather than *yogis*; they believe that the root of evil is to be found in the social structure rather than in the individual—although they will certainly admit that particularly enlightened individuals may help bring about the type of social structure that brings out what is good in any human being.

Second, the utopias suggested generally have some features in common. Two basic themes are the ideas of a society that is *egalitarian*, and a society that permits *self-realization*. In our terms the egalitarian society is *horizontal*, the social pyramid is flattened out, there is little or no difference in authority between the members. Similarly, the society permitting self-realization is *individualist*, for the idea is that individuals have different selves so that if everybody is permitted to realize his self, then dissimilarities between individuals would be emphasized. Hence, the ideal society could be seen as a society that is at the same time horizontal and individualist, or what we have called a Model IV society.

But in practice, which here means utopian theory, one of these characteristics is usually preferred to the other. If equality is chosen, then the society described often looks rather anti-individualistic or collectivistic in its emphasis on similarity, its uniformity. And if the individualist aspect is chosen as predominant, then the result tends to look inegalitarian as a society where some people realize their selves best when they can have power over others. Often both of these elements are found simultaneously. Thus, in Plato's Republic, in Thomas More's Utopia as well as in the insufficiently known Jesuit experiment in Paraguay a collectivistic type of equality seemed to exist in basic units of the society. But at the top there were councils of wise men, from philosopher-kings to the 70 or so Jesuit fathers who ruled over the egalitarian and collectivist villages established for the Guarani Indians of sixteenth century Paraguay.

This, of course, does not mean that one does not find thinkers who have devoted themselves to the problem of combining equality with self-realization. Thus, there is the famous image given by Marx in the *Deutsche Ideologie*:

... For as soon as labour is distributed, each man has a particular, exclusive sphere of activity, which is forced upon him, and from which he cannot escape. He is a hunter, a fisherman, a shepherd, or a social critic, and must remain so if he does not want to lose his livelihood; while in communist society, where nobody has one exclusive sphere of activity but each can become accomplished in any branch he wishes, society regulates the general production and this makes it

possible for me to do one thing today and another tomorrow, to hunt in the morning, fish in the afternoon, rear cattle in the evening, criticize after dinner, just as I have a mind, without ever becoming hunter, fisherman, shepherd or critic.

It is quite clear what Marx means by this: a person's individuality can never be obtained if he shall be tied forever to one particular profession which he cannot leave. He has to be able to get out of the strait-jacket of any given profession in order to realize more aspects of his person. Man is rich, he has infinite potentials, but a social structure that offers only one profession to each impoverishes man. And it is also quite clear that to Marx one did not have to choose a certain combination, like hunter-fisher-shepherd-critic in his famous example. One could also stay in one of them or make any other combination if one liked. But society should offer the variety.

Gandhi approaches something of the same from an other angle:

"In this structure composed of innumerable villages, there will be ever widening, never ascending circles. Life will not be a pyramid with the apex sustained by the bottom. But it will be an oceanic circle whose centre will be the individual always ready to perish for the village, the latter ready to perish for the circle of villages till at last the whole becomes one life composed of individuals, never aggressive in their arrogance but ever humble, sharing the majesty of the oceanic circle of which they are integral units.—Such a society is necessarily cultured in which every man and woman knows what he or she wants and, what is more, knows that none should want anything that others cannot have with equal labor."

Thus, Gandhi emphasizes egalitarian values and Marx the possibility of diversity. In other quotations they might have changed roles since both values are very central to both of them. They are both among the fundamental utopians of our time, and the problem is again how these two aspects of their message can be combined.

The *third* aspect of the utopian tradition that we would like to emphasize is its apparent insistence on *three axioms*:

1. Human beings are basically *similar*.
2. Human beings are basically *constant*.
3. Human beings are basically *consistent*.

If these three axioms were valid, utopia-construction becomes rather easy. A general blue-print can be made fitting everybody, since they are *similar*; lasting forever since each individual is constant throughout his life-span and the next generation will be *similar* to the preceding one; and with everybody fitting into a formula playing on a *consistent* theme. Thus, if the utopia is constructed around what Sorokin calls an *ideational* culture, based on the idea of salvation and

life as a preparation for a transcendental after-life, then the assumption is that human beings will understand this and not suddenly start a *sensate* existence with satisfaction of more wordly needs, of sensual desires, trying to achieve salvation here on earth, here and now. And vice versa: in a sensate utopia people would go in for satisfaction of their desires, for sex and wine and food, for sports and leisure, for arts and sciences, anything—and not suddenly start forsaking it all and turn inwards, towards their own inner life, renouncing on sensual pleasures, trying to become as God-like as possible.

As mentioned, under these assumptions to construct a utopia becomes easy. But the assumptions are clearly all wrong, or only right under very special circumstances. Thus, most utopias that were practiced were small communities based on self-selection: people joined a leader and were already rather similar in race, ethnic background, class background, profession, not to mention ideology. Moreover, both empirical and literary utopias are usually isolated from the disturbing influences of the outside. They are put on islands, in the mountains or the deserts and so on to preserve constant conditions—for natural surroundings are usually more constant than social surroundings. Moreover, again, a common ideology was exactly an instrument against inconsistency: people were supposed to do that which right and avoid the evil, and both were clearly and ideologically defined.

And yet people turned out to be neither similar, nor constant, nor consistent. For a dialectician this is certainly not surprising, the opposite would have been surprising. For the positivistically inclined it is more surprising. But when people are together and interact they bring out dissimilarities in each other, they undergo changes in themselves as reactions against their own past history, and their “thesis” and “antithesis” ultimately producing this change are constantly fighting in them. In Christianity this is usually seen as a fight between Good and Evil. In a less moralistic system it can be seen as a fight between different tendencies of self-realization. For instance; it may well be that the saint in a sense is more attracted to becoming a prostitute than a more ordinary woman. But in our societies she has to make a choice, and once the choice is made all kinds of mechanisms, internal and external, will prevent her from changing—not to mention from being both at the same time. And yet it would probably be deeply human to be a saint in the day and a prostitute at night—regardless of how our contemporary societies define such matters.

At the same time it is easily seen that the three axioms are all of them incompatible with the idea

of self-realization which would lead to *dissimilarity*, to *change* since self-realization will have to be a process, and to *inconsistency* since what is consistency to one may be a strait-jacket to others. Why, then, have these axioms been so important? Simply because self-realization has only been conceived of within a very narrow little spectrum, and because similarity, constancy and consistency combined together makes for a population it is *very easy to govern and rule*, from the point of view of a prince, a prime minister or a secretary general; not to mention from the point of view of their bureaucracies. In fact it is so easy to rule that even if these conditions were not fulfilled there was the temptation to pretend that they were realized. Colonial bureaucracies mobilized social anthropologists who could tell them that the natives are basically alike, that their societies never change and that they are slaves of consistent rules from which no individual variations are made. In short: they are “primitive”, and this aspect of primitivity is often absorbed in utopias of the “back to nature” variety.

But what seems to be the most fascinating task facing mankind is precisely to explore a society that is more human in the sense of being both horizontal and individualist, without falling into the trap of trying to obtain this by means of a structure based on the three axioms of similarity, constancy and consistency. Is this possible at all? Needless to say the following reflections are mere speculations, but we feel they are worth while because never before in human history has mankind been so affluent, so rich that the old dream of *making a society where man does essentially what he would like to do provided he does not impede others from doing the same might come true*.

9. Pluralism: a second approximation to post-revolutionary society

Here are three of some basic and relatively concrete points concerning what a society of this kind, a Model IV post-revolutionary society would have to look like:

1. The society should be *individualist* by providing for the individual a *maximum of variation* when it comes to how one should live one's life. No pattern should be seen as deviant as long as it does not really make it difficult for others also to find the pattern that suits them. Thus, people can be trained to accept that people dress differently, and even like this variety. They can also accept that people have different sex habits and patterns of living, with or

without, one or more, sexual partners of same, or opposite, sex, and realize that this does not decrease the possibility for others of also finding their own style of life.

2. In general this can only be obtained by means of a *pluralist society*, by which we mean two things: it should offer *free mobility between the different units* (for horizontality). Does that mean some kind of permanent EXPO where one can move off an automated sidewalk from one form of life to another? No, because all the pavilions at EXPO have much too much in common. All of them, with almost no exception, are built around the themes of nationalism and commercialized technology, and this is much too narrow a perspective for a really pluralist society. The world as a whole is a better model: in this world one finds such an incredible variety of life-styles that one may wonder how it is possible for Man to create all this variety. But we know it is possible: a newborn human being brought up in any one of them can learn to master it, to enjoy it and to dislike it. But we also know that our contemporary world does not permit mobility between them. Of course, rich people can fly anywhere, but very few of them can dig down in a society so as to become a participant in it, not only a shallow observer viewing it from the vantage points of airports—which also form a culture, but only *one* culture, spread all over the world. And just as the world has variety without mobility, there are particularly homogeneous nation states like Norway and Japan that have mobility without real variety: both of them offer their citizens pretty much the same life from one end of the country to the other. The task is to realize *both* goals within *one* society, which increasingly will have to be a world society anyhow.

3. A society of this type would have to offer to its citizens a guarantee for survival at least at some subsistence minimum. This could take the form of a *minimum salary* to all, or some other form that would have to be found in accordance with the social function it should serve: to guarantee freedom of the individual. No person should be tied to any relation, e. g. to a work relation, for fear that he would not survive if he did not. Anyone should be free to withdraw. In an automated society this would produce few problems for many types of elementary food, clothing and shelter production, and is already seriously discussed in many societies. Resources exist: military expenditure, \$182 billion in 1967, already corresponds to \$53 per capita for the world population, in other words more than GNP/capita in many regions of the world.

4. In general *jobs would be built around the individuals* rather than the other way round, that individuals are trained and fitted for predefined jobs. The life of the free-lance would become more typical. But to prescribe this type of life for all would be anti-pluralist and collectivist; it would be against the dissimilarity axiom we presuppose. Thus, if people want to have prefabricated jobs they should be free to do so. This should also be available as something to do, and in a meaningful context. If people want to live the lives of contemporary Scandinavian farmers they would have to do what it takes, with the very important exception that they would be free to withdraw when that life no longer “speaks to their condition”. Obviously this is a rather important difference since in earlier societies only the top had any freedom to withdraw and change. Here the point would be that this would be established as a basic human right.

5. In general, vertical interaction whereby two or more persons interact but in such a way that one gets more out of it than the others would become rare and *egalitarian interaction* would prevail. This would be obtained partly by means of *job rotation*, and partly by means of *job reconstruction* so that jobs would be more equal in terms of how challenging, rewarding and burdensome they are. But we say only in general, for one freedom in this pluralist society would also be the freedom to exploit and to be exploited as long as it is out of a free choice and there is guaranteed opportunity to withdraw from the relation. Thus, in this society some directors might choose to become workers, some workers to become directors; or they might both move to enterprises where the distinction has been abolished by means of completely new ownership and authority patterns, abolishing division of authority. And some might withdraw from work relations altogether.

6. *The borderline between work and leisure would tend to disappear.* Work and leisure would both be ways of using oneself, of enriching oneself, and the transition from one to other would be smooth. Some predictability would probably still have to prevail in work relations, but a very great variation in vacation patterns would be stimulated. Some might have six months vacation and six months work, others might have half working day all year round, and all kinds of in-between mixtures should be possible. This is of course a very old idea; the pluralist element would be that there is no such thing as a uniform social standard for all enterprises. They follow the pattern the workers decide, and there is opportunity for mo-

bility from an enterprise with one pattern to another enterprise with a pattern that fits one better.

7. *Education in this society would of course prepare for life in this type of social order.* It would emphasize tolerance and probably have to transform *dissimilarity, inconstancy and inconsistency* into values to be internalized to some extent. Thus, one idea that has to be given up is the anti-pluralist idea that there exists somewhere, in thought or in practice, *the social order that is ideal for everybody and forever*. He who has that idea tends to become a missionary for his concept, which denies the everchanging nature of human society. In so being he becomes a danger to freedom. But what about the missionaries for pluralism? Do they not also become dangers to those who do not want to live in a pluralist society but want one social order, namely the ideal one? In a sense yes, but the pluralists are also rather tolerant to that kind of people. The pluralist would say that they are free to establish their form of life, free to make propaganda for it, but not free to force it upon others. This goes much further than many contemporary liberal democratic societies that would only permit them to make propaganda, not to establish it unless a majority is in favor of it as a *general formula* for the whole society. Their freedom to *practice* what they believe would have to be given the status of a human right. But they do not have the freedom to prevent those who want from leaving or entering. If they expand that is a sign of some type of success, but a pluralist society does not operate on the assumption of a demonstration effect and convergence towards *one* social form. Of course, one is not so dogmatic as to rule out that one generation might agree *this is the form*.

But pluralist society would feel responsibility for future generations. To find *one* form, canonizing it and raising it to the status of the ideal form and freeze the future in that form is nothing less than colonization, but not the classical colonization in *space* of other territories, but a new type of colonization in *time*, of future generations. To be on guard against this type of colonization is both important and difficult since future generations cannot voice their protest. Consequently a pluralist society will also have to some extent to serve as a guardian for these generations, trying to preserve a diversity rich enough for them also to have a chance of self-realization.

8. *Pluralist society does not presuppose a world state, but a high level of mobility between decentralized units.* On the contrary, a world state might even be

dangerous from the point of view of diversity. It might have a very strong homogenizing effect and serve as a world melting pot. But US experience seems also to indicate that even if some original differences tend to disappear in such melting pots new types of diversity arise by the internal dialectics of a new social order. On the other hand again: equality seems only to be obtainable in units that are not too big and relatively self-governing, making everyone to a large extent the master of his own destiny. This calls for *decentralization* with very soft types of co-ordination; which is a form not unknown in present day world society. But it also calls for *free mobility*, for abolishing all kinds of visa and passport restrictions so that individuals can seek the experience they want *where* they want and *when* they want. This is very different from contemporary world order, and points to a very significant goal for future world politics. If the world does not permit free travel, then there is something wrong with it.

9. Just as diversity is essential in pluralist society, so is mobility, and *for mobility to be real and accessible to all it should be free*. Transportation and communication should be freely provided by the society so that everybody can realize any type of spatial mobility, domestic as well as international. This may sound utopian but is already to some extent put into practice in Cuba with free telephone and bus services—and is not stranger than free education—it only emphasizes another aspect of human life. Instead of being educated freely in order to serve a certain region in space, a nation, one is in addition free to serve or just to exist anywhere one wants.

10. Society is made up in such a way that *individualism* is guaranteed through maximum freedom in composing life-styles in general and study-styles and work-patterns in particular. Correspondingly, society is made up in such a way as to make *equality* possible through mobility, rotation freedom to withdraw etc. No social structure is set up in such a way that some individuals have lasting authority over others; that would be as impossible as public torture in contemporary liberal societies.

The mobility would take place within small time units such as during the day, or within larger time-chunks; and as mentioned, and some people might like to stay within a given pattern all through their individuality.

11. This behavioral diversity would also be reflected in an attitudinal diversity. People would no longer be forced into simple patterns of consistent belief

systems but more free to believe what they want to believe. They do not have to pick a cluster of belief called "socialism" or another called "capitalism", but can pick and combine, e.g. pick and combine ideational and sensate elements. Only a poor society would force them into a very small number of all possible combinations, a richer society would let the individual free to explore completely new combinations. Similarly, science would no longer see as its fundamental task to do what empiricists do, viz. to use data to exclude possibilities so as to verify hypotheses to the effect that of all possible combinations only a few occur in practice and most are excluded. Science would try to expand reality to create *new combinations* so far unknown to mankind. That something has not been seen empirically so far will not be taken very seriously as an argument against it, but as an argument in favor of trying to find the conditions under which it may nevertheless be realized. And that calls for imagination, for a constructivist attitude, and above all for social practice. Let us therefore go still more in detail.

10. Life-cycle analysis: a third approximation to post-revolutionary society

A good point of departure for description of any society, empirical or theoretical, and for constructive and concrete proposal-making is an analysis of the individual life-cycle. In the typical Model I society life-cycles for men and women would be very different since much of the social structure would be built around the (so far) undeniable permanence of the biological characteristics of the two sexes. Hence, in a Model I society one would have the role as *mother* for the woman parallel the *work role* for the *man*, with the exception that women may have a short period in higher education and/or work before they marry (this would also provide cheap labor). However, this pattern also becomes more problematic with increasing life expectancy. If the woman marries at the age of 22, has three children in rapid succession and has meaningful duties as a mother till they have reached the age of, say, 18, then she will have 30 years after motherhood with a life expectancy of 75. In addition, there are the values of Model II society: external variables like sex should not matter when it comes to allocation to positions in the social structure, only ability.

The answer to this is, of course, to avoid any sex-typing in schooling, and leave sex-typing to the individual as a choice if he or she wants. This has two implications: that men learn domestic work with the

house as well as with the children, and that women plan their careers with the expectation that motherhood is not incompatible with participation in work. Actually, this pattern is already carried relatively far in many Model II societies from the US through Northern Europe into the Soviet Union.

But there is also a more subtle possibility. If husband and wife share the work in the home, *why not also share the job?* Husband-wife job-sharing could take many forms, and represents nothing very new: it has been practised since times immemorial in farming and shop keeping, for instance. It would of course require similarity in training and skill, or jobs with very low requirements. Thus, if the husband is a salesman and the wife a salesgirl they might easily interchange and substitute for each other. This could be over long time periods or over short, and they might share anything from half-a-job to three jobs if they really want to work. If they share one job, the simplest case, the husband might come in the morning and the wife might take over in the afternoon—something two teachers could easily do, for instance.

We mention this as an example of how rotation does not only provide a more varied life-experience (if they share two jobs in addition to the jobs in the house both of them would see life from three positions in the work structure), but also equalizes one of the most exploitative rank dimensions—*man-woman*. But these general goals of variation and equality can also be approached by attacking the general life-cycle structure at some other and even more basic points.

Both in Model I and Model II societies the life-cycle of any individual has generally been divided into four parts: *Childhood, Education, Work and Retirement*. This C-E-W-R structure has been so prominent that people have come to think of it as the way human life is organized, but in post-Model II societies like the US new patterns are already very quickly emerging, and they are very relevant to the two goals we have formulated.

The C-E-W-R structure separates four elements in the human condition very neatly from each other. If one now increased the entropy and mixed the four together one would obtain something like this. First, no society so far can do completely without work, and so far our experience seems to be that for working hours and working years to go down education has to go up—C and R being constant. Imagine now that in a society any person could have 5 years childhood, 20 years education, 40 years work and 10 years retirement—we assume again an average lifespan of 75 years—but take them out when he or she wants. A person could then start with some childhood years, then have a mixture of education and work

as he or she desires, then perhaps be a child again—meaning irresponsible and dependent—then mix increasing amounts of retirement into his already complex mixture of education and work, and finally concentrate on retirement. The society should permit everybody to work out his own formula, and this would today only put some minor constraints on our education and work institutions. Thus, universities etc. would have to give up the idea of serving mainly youths in the age bracket from 18–25, and work institutions (farms, factories, firms) would have to be able to adapt themselves to members of all ages. Why not children, for instance? The laws designed to protect children against exploitation have, unfortunately, also become laws to prevent them from gaining social experience. The right to work should be extended also to children, the right to exploit and be exploited, to deprive and be deprived, to no one.

Of course, the numbers mentioned above are for illustration only. In a really free society people should be permitted not only to mix C, E, W and R as they want but also to change the C : E : W : R ratios according to their desires. This might have consequences for their income levels, unless society gradually changes from meting out income or some other means of living on the basis of work to some other basis; the simplest being, as mentioned, a guaranteed minimum to everyone sufficient to pursue self-realization in many directions. When there is a need in a person's life for "retirement" i. e. an existence unconstrained by pre-set working hours and obligations, an existence where one is truly one's own boss (like the professor on sabbatical leave), then one takes the time one needs. It might not be too different from today's vacation, but the attitude would be different. Today work is still by many regarded as some kind of *punishment* (particularly in Model II society, unless one is on top) and vacation correspondingly as a *reward* so that prestige becomes proportionate to the amount of vacation one is permitted to take out (this is why higher jobs usually are combined with longer vacations). With these provisions W and R could both become more joyful, ways of finding oneself and contributing to others but with different degree of autonomy.

One particularly important consequence of long life expectancy and the principle of higher entropy in the life-cycle is the possibility of using mid-life education not to catch up and become more proficient in a chosen careerline, but to start a completely new career. The sociologist might like to become a night club clarinetist—he may have been longing for that all the time—so why not do it after he has acted out his potential as a sociologist, according to

his own criteria that is, not according to somebody else who might feel they had "invested" in him (a typical vertical society concept). Or, he may early in his life acquire insights in several walks of life and be able to rotate between them with much higher speed, even down to the daily rotation schedule envisaged by Marx. In so doing he will in all probability also contribute to the creation of completely new forms of work, undreamt of by those who have always been thinking and acting in terms of the simple, pre-determined C-E-W-R life-cycle.

Let us now for a moment try to capture what such changes would mean in terms of the four types of societies discussed above. One basic point is that *it would provide structural variation so as to permit individual variation*. In both types of collectivist societies there is a structural poverty relative to (potential) individual variety, and this is reflected both in the poverty of choice in education, in work, in how they are coupled together in a simplistic fashion, and in the low entropy in the C-E-W-R system. Structural variation would inevitably lead to more individualist societies. But the thesis is that it would also pave the way for more horizontal societies, for which more opting in and out, with more choice, rotation, and particularly with change of careers none would be forever a topdog, nor anyone forever an underdog. Pluralism and higher entropy would both be conducive to a more horizontal, more egalitarian social order, and perhaps lay the basis for new ways of attacking and eliminating exploitative, vertical interaction relations.

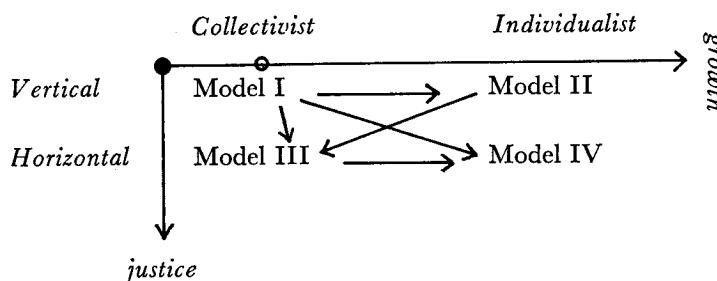
In such societies, which perhaps are post-Model II societies more than Model IV societies, participation would also tend to become much more egalitarian because many more people would know society from more angles and have a varied life-experience that would make them more equal. But there is, on the other hand, the undeniable danger that stratification in this society could be in terms of richness of experience (as an indication of information-processing capacity) rather than top position achieved.

In this connection let us add some words about the family since it is one of the basic institutions shaping life-cycles and also one of the oldest of the human institutions. As long as a family lives together and is a family with *blood relationship, convivialism, commensalism, consumption community* if not also *production community* (like on the farm) children will tend to learn and take over from their parents and more so the more tightly they are knit together. This was never a problem in Model I society, and Model I was completely honest about it. Not only was the family a Model I society at the micro-level provid-

ing basic training in vertical, collectivist society; family origin was also *the* basis for social allocation to macro-society according to the "like father, like son" principle, consequently, the more one picked up in the family, the better would one be fit for one's position in later life, ascribed to one at birth. But in Model II it is a problem. There is a carry-over of social skill and insight, from parents to children, and this is often rationalized by the twin ideas that allocation should be according to something called intelligence, which is held to be, essentially, a constant, and that intelligence is, essentially, inherited from the parents. In Model III there is a corresponding idea: to be close to a hero might make one a hero (the debate about being "born Red" during the Cultural Revolution) and in Model IV society there is hardly any doubt that early training in complexity develops capacity for complexity. Hence, any pattern that makes adults share their experiences unequally and more with their own children than with others will lead to some kind of injustice as long as there is a stratification dimension left in society. Unnecessary to say, this will then lead to increasing pressures to divest the family of even more functions and reduce it to a minimum. In short, just as the transition from Model I to Model II society reduced the family from the extensive to the nuclear types, further transitions to Model III and Model IV societies will reduce it even further to more rudimentary and floating relationships.

11. Conclusion: development theory and the societies of the future

What kind of image does this, then, lead to for the future of human society? Using the simple table again we get two very different directions of "development", horizontal or vertical:

We have drawn the two directions of development as continuous arrows since they represent pronounced tendencies in the present world. Among the vertical societies there are tendencies towards increasingly pronounced individualism, and also in the fields relevant for creativity, originality etc. and hence conducive to economic growth. For *growth* to take place

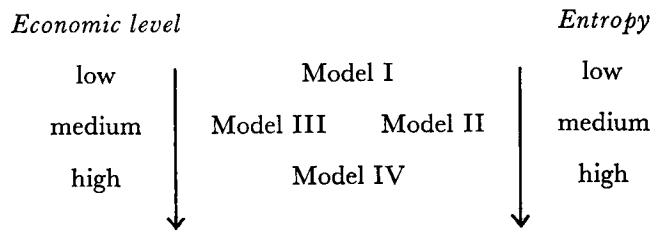
science is indispensable, and for science to be an instrument of economic growth it has to contribute to insights that lead to a higher level of processing of raw materials. This type of science can probably also be produced by Model III society: a collectivity can set this as its goal and go ahead and deliver the scientific goods. But our experience so far seems to be that what one might call the *Western formula*, or Model II society and what one may call the *Japan formula*, or Model I society with liberal access to education, are best in producing *economic growth*. The axis primitive → traditional → modern → neo-modern (post-industrial) is essentially the growth axis above, with increasing individualization and affluence into the type of Post-Model II society Kahn describes as the post-industrial possibility: rich, sensitive and varied—but definitely not horizontal.

The other dimension, towards more *egalitarian societies*, has not yet captured Western-dominated, Model II dominated futurology at all. Yet, this dimension is what the present all-world youth revolt is about, and they are not alone in their concern for a politics of justice rather than, or at least as much as, a politics of growth. And it is certainly not without significance that the youth revolt has been particularly pronounced in the countries that are particularly high in *economic potential* and in *communication transportation*: USA and Japan—and the Western European countries for that matter. The youth revolt would also have loomed high in the Soviet Union and in other Eastern European countries, like Czechoslovakia, if it had not been so ruthlessly crushed—much to the disadvantage of those countries for whom this was a real chance to move onward towards Model III and perhaps Model IV, not to exchange state capitalism with private capitalism (although no doubt there also were people interested in that type of development). According to this perspective the Chinese are right, they are one stage ahead of others if we accept the → II → III → IV sequence. To protest that they are low in GNP/capita is, of course, only to betray one's own ignorance. Although the Chinese probably want a high GNP too, their claim that they are interested in other goals, in justice rather than growth, should be taken at its face value.

And this leads to an important conclusion. The Cultural Revolution prodding the Chinese sub-continent, encompassing a quarter or so of mankind, towards Model III society, and away from the state-capitalist version of Model II society denounced as Soviet revisionism, copied by "China's Khruschev" (Liu Shao-chi), should be seen as an essentially non-violent alternative to something much worse. For

imagine the drive towards a Model II society in China had continued, with increasingly rigid class barriers between achievers (essentially recruited from the sons and daughters of the former upper classes and the Communist Party members) and non-achievers (the children of the 80 % or so of the population who still are peasants). In that case a very bloody revolution would probably have ensued, sooner or later—it was now forestalled in time. This is one more reason why the Soviet Union should have permitted its youth revolts to run its course, and a reason why every Model II society or rich Model I society (Japan) should look as much as possible for the factors that might lead to more horizontal, and more individualist societies.

Economic potential and communication/transportation are both useful, if not indispensable, for the types of social transformation we are discussing. For instead of always thinking in terms of two dimensions we can reduce our analysis to one dimension, as follows:

In Model I society a small group is frozen together in a state of low level of living and low entropy, in its fight against nature. Only under very special conditions and extremely high talent for adaptation can this society provide the necessary flexibility to become rich and technically efficient like Japan. But in general, as the economic level increases and communication/transportation develops society, it can afford to become much more entropic. Individuals can be detached from their collectivities and move upward as in Model II society, or they can retain their similarity but move up and down and sideways as in Model III society, or they can do all this but in addition retain their dissimilarity as in Model IV society. In affluent society it is no longer necessary to retain the rigidities of Model II society, not to mention the ultra-rigidity of Model I society. The many "communes" established by the youth revolts in several places would not have been possible in a social setting of less affluence or less facility for mobility—a factor many of the youth

revolt leaders (perhaps) do not appreciate sufficiently well. Their effort to capture Model III society presupposes, in a certain sense, a Model II basis. And Gandhi, often described as "the first hippie", appears much less utopian if he is seen as a prophet of the general principles of Model IV society, rather than as an exponent of some type of rural romanticism. The hippie communities along the Pacific Coast of the US are perhaps the closest we come today to Model IV society, but this is at relatively *low* levels of economy and entropy. If there is anything to this reasoning at all, much more should be possible as Model II (and perhaps also Model III societies) lay the bases for *even higher* economy and entropy.

But one important problem still remains in this high entropy society: granted that it may be possible to lay the economic basis by means of automation and the social basis by means of mobility (and much, much more), *what about the psychological basis?* Are human beings at all fit for life in so complex societies? Granted that Model I society underutilizes the human psyche by presenting human beings with a simple and essentially static society (static in the sense that neither the structure nor the individual's position ever changed much), granted that Models II and III utilize it better, *could it not be that Model IV* overutilizes it? To say that there could be quiet corners for those who do not adapt to the complexity is no answer, for they may then become an exploitable proletariat. Just as Model I had an upper layer of aristocrats and Model II of achievers or meritocrats, the horizontal Model III may get its upper class of heroes and Model IV of information-processers—and nobody is served by denying the reality of these problems.

But in spite of these problems, and every social form solves some problems, is pregnant with others and creates still others, we nevertheless feel that Model IV society, the post-revolutionary one based on equality and individualism, with horizontal interaction, pluralism and highly diversified life-cycles is the most human society. We have tried to present in a perspective that denies completely the idea that "development" is basically of getting rich and getting from Model I to Model II society. There are other tasks facing mankind, no less difficult, and much more fascinating. And these are the tasks to which we should turn—in theory, and above all, in practice.

(Fortsat fra omslagets anden side)

17. Dr. theol. Kai Bågø, tidl. professor i Indien, nu i udenrigsministeriet (udviklingslandenes problematik).
18. Professor, dr. oecon. Holger Gad, Århus Universitet (økonomi, landbrugsspørgsmål).
19. Professor Johan Galtung, Oslo Universitet (sociologi, direktør for Det Internationale Fredsforskningsinstitut, fremtidsforskningens principper).
20. Mag. art. Hans-Ole Hansen, leder af Historisk-arkæologisk forsøgscenter i Lejre (historie, arkæologi).
21. Lektor, mag. art. Helmuth Hansen, Københavns Universitet (filosofi, logik).
22. Professor, dr. phil. Aage Henriksen, Københavns Universitet (litteratur).
23. Professor Ove Hoff, Danmarks tekniske Højskole (mekanisk teknologi).
24. Mag. scient. Torben Bo Jansen, Københavns Universitet (sociologi, systematisk idéudvikling).
25. Professor, dr.phil. Arne Jensen, Danmarks tekniske Højskole (operationsanalyse).
26. Professor Bertrand de Jouvenel, Sorbonne, Paris (jura, pioner indenfor fremtidsforskningen, grundlæggeren af »futuriblerne«, udgiver af tidsskriftet Analyse et Précision).
27. Kontorchef, cand. jur. Bent Jørgensen, NATO, Bruxelles (europæiske spørgsmål).
28. Lrs. Harald Kampmann, Herning (Akademiets juridiske konsulent, kommunale eksperimenter med nye kulturelle ideer).
29. Dr. phil. Per Krarup, direktør for det Danske Institut i Rom (klassisk filologi, historie).
30. Professor, dr. phil. E. W. Langer, Danmarks tekniske Højskole (metallurgi).
31. Civilingeniør P. O. Langballe, Hofman Bang & Boutard (patenter, opfindelser).
32. Forfatteren Palle Lauring (historie).
33. Overlæge Ebbe Linnemann, Amtssygehuset i Gentofte (psykiatri).
34. Professor, dr. phil. K. B. Madsen, Danmarks Lærerhøjskole (psykologi).
35. Professor, dr. phil. Gerhard Nielsen, Århus Universitet (psykologi).
36. Dr. Peter Menke-Glückert, kontorchef i OECD, Paris (fremtidsforskningens metodik, og dens internationale organisation).
37. Afdelingsleder, mag. art. Søren Mørch, Odense Universitet (historie).
38. Mag. scient. Andur Petersen, København (matematik, metamatematik).
39. Professor, dr. Anatol Rapaport, Danmarks tekniske Højskole (matematik, spilteori, decisionsteori).
40. Dr. polit. Knud Rasmussen, Landbrugets afsætningsudvalg (økonomi, markedsføring).
41. Professor, cand. oecon. Knud Rasmussen, Handelshøjskolen, Århus (økonomi).
42. Stud. mag. scient. soc. Bjarne Ruby, København (sociologi, systematisk idéudvikling).
43. Lektor, mag. art. Kjell Sellin, Københavns Universitet (filosofi, logik, matematik).
44. Redaktør, direktør Erik Seidenfaden, Paris (udenrigs- og sikkerhedspolitik).
45. Professor Harald Swedner, Lunds Universitet (sociologi).
46. Docent, arkitekt Ole Thomassen, Det kgl. Kunstabakademi (by- og landspl.), arbejder for tiden i Afrika.
47. Hofjægermester Erik Tillisch, Rosenfeldt (nye landbrugsproduktioner).
48. Dyrlæge Rasmus Vind, Kolding (nye landbrugsproduktioner).
49. Professor, fil. dr. Jørgen Weibull, Århus Universitet (historie).
50. Ambassador, cand. jur. M. Wandel-Petersen (erhvervsforskning, udviklingslandenes problematik).
51. Direktør, cand. oecon. Hans Øhrstrøm, Tuborg (virksomhedsledelse, udenrigshandel).